

Tradice na Rychnovsku dříve a nyní

Ladislav Miček

Tradice na Rychnovsku - dříve a nyní

Vydalo: Sdružení SPLAV, z.s. se sídlem Skuhrov nad Bělou 84, 517 03

Kancelář Javornická 1560, 51601 Rychnov nad Kněžnou

www.sdruzenisplav.cz

<https://www.facebook.com/sdruzeniSPLAV/>

Materiál vydalo Sdružení SPLAV, z.s. v rámci Místního akčního plánu rozvoje vzdělávání II. v SO ORP Rychnov nad Kněžnou v roce 2019.

<https://www.facebook.com/MAPnaRychnovsku/>

Autor: **Ladislav Miček**

Spolupráce při realizaci: Iveta Vašátková, Marie Trejtnarová,
Vendula Fečková,

Konzultace: Eva Václavková

Grafický design: Ladislav Miček, Vendula Fečková

Ilustrace: Ladislav Miček, Iveta Vašátková

Obsah

1. Co jsou to tradice a obyčeje	7
2. Tradice vycházející z církevního roku	9
2.1 Advent a Vánoce	9
2.2 Masopust.....	16
2.3 Velikonoce.....	18
2.3.1 Velikonoční symboly	21
2.4 Čarodějnice	24
2.5 Májky	25
2.6 Letnice.....	27
2.7 Svatojánská noc	27
2.8 Slavnost Těla a Krve Páně – Slavnost Božího Těla	29
2.9 Zahájení žní – sv. Markéta	29
2.10 Obžínky (dožínky)	30
2.11 Pouť	31
2.12 Posvícení	33
2.13 Dušičky.....	35
2.14 Svatý Martin	36
3. Světské tradice	37
3.1 Zaniklé a obnovené tradice	37
3.2 Nové tradice	41
3.2.1 Tradice související s adventem, Vánocemi a Velikonocemi	41
3.2.2 Akce související s ročními obdobími a proměnami přírody.....	42
3.2.3 Hasičské a turistické akce	42
3.2.4 Akce s historickou tematikou	46
3.2.5 Tradice orlickohorského zemědělství a starých řemesel	46
3.2.6 Trhy a jarmarky	47
3.2.7 Kulturní akce.....	47
3.2.8 Sport	48
3.2.9 Ostatní	49
3.2.10 Některé významné akce v nejbližším okolí	49
4. Tradice spojené s běžným životem rodiny	51
4.1 Narození a křtiny	51
4.2 Dětství	53
4.3 Škola a školní docházka.....	53
4.4 Svatba	54
4.5 Svátky a narozeniny	56

4.6 Smrt a pohřeb	57
5. Pověsti	58
Co bychom mohli říci dětem na závěr?	61
Slovníček méně známých pojmů	62
Seznam použité literatury	64
Použité webové stránky	66

Tradice na Rychnovsku – dříve a nyní

O lidové tradice a zvyky je v naší společnosti velký zájem. Některé tradice jsou velmi staré, jiné před časem zanikly, ale podařilo se je obnovit. A jak už to v životě chodí, vznikají tradice nové.

Příručka, která vznikla z iniciativy **Sdružení SPLAV, z.s.**, nabízí učitelské veřejnosti **přehled tradic, zvyků a obyčejů vztahující se především k oblasti, která spadá do územní působnosti sdružení**, týká se tedy obcí Bartošovice v Orlických horách, Bílý Újezd, Byzhradec, Černíkovice, Doudleby nad Orlicí, Jahodov, Javornice, Kvasiny, Libel, Liberk, Lično, Lukavice, Lupenice, Orlické Záhoří, Osečnice, Pěčín, Potštejn, Rokytnice v Orlických horách, Rybná nad Zdobnicí, Rychnov nad Kněžnou, Říčky v Orlických horách, Skuhrov nad Bělou, Slatina nad Zdobnicí, Solnice, Synkov-Slemeno, Třebešov, Tutleky, Vamberk, Voděradý, Záměl, Zdobnice.

Proč jsme připravili materiál cílený právě do škol? Na prvním, ale i na druhém stupni základních škol, ba i ve školách mateřských bývá tradicím, zvykům a obyčejům, věnovaná velká pozornost. **Jde tedy o inspiraci** – snad v tomto ohledu příručka dobře poslouží našim učitelkám a učitelům. Protože jde o příručku, vyučující zde najde **celé pasáže psané tak, aby je mohl přímo použít – jsou psané jazykem přiměřeným věku dětí** (např. vysvětlení významu jednotlivých svátků a tradic). Jsou tu však i místa, která žáci bez pomoci učitele těžko pochopí – např. citace, a také informace určené hlavně vyučujícím (přehled nových tradic, seznam použité literatury).

Text je členěn do několika základních částí. Největší pozornost byla věnována tradicím vycházejícím z církevního roku, odpovídající místo dostaly světské tradice – přežívající, zaniklé i obnovené. Nezapomněli jsme ani na nové tradice (společenské, sportovní, hasičské atd.), kde uvádíme odkazy na webové stránky („živé“ v době práce na příručce). Samostatnou kapitolu tvoří vyprávění o etapách lidského života. Závěrečnou část jsme věnovali pověstem. Struktura příručky je patrná z obsahu.

V textu **často citujeme** ze starší, dnes již těžko dostupné literatury, některé pasáže jsme ponechali v původním podorlickém nářečí. Ukázky zdejšího dialektu lze využít v hodinách češtiny. Jsou tu i citace ze zajímavého rukopisu paní **Marie Trejtnarové** ze Záměle, která se lidovými tradicemi a zvyky dlouhodobě zabývá.

Dnes již bohužel nežijící etnograf a historik **PhDr. Rudolf Zrůbek** (*1923 †2008) sepsal rozsáhlé dílo věnované duchovní kultuře Orlických hor a Podorlicka. Vznikly tak čtyři objemné knihy tematicky věnované jednotlivým ročním obdobím: *Knihy jarní, Knihy letní,*

Kniha podzimní a Kniha zimní. Rukopis dokončený v polovině 80. let se shodou šťastných náhod podařilo ve zkrácené podobě vydat v roce 2005 pod názvem **Jaro, léto, podzim, zima** v nakladatelství Academia Praha.

Za kurzívou odlišenými citacemi vždy následují stručné odkazy s tím, že čtenáři si mohou najít příslušné bibliografické údaje **v seznamu použité literatury**. **Slovníček pojmů** vysvětluje význam některých slov v případech, kdy tento význam není objasněn přímo v textu.

1. Co jsou to tradice a obyčeje

Dnes si jen stěží dovedeme představit, jak vypadal každodenní život našich předků. Vraťme se zpět o sto padesát, místy i o víc let, a podívejme se, jak trávili čas lidé na venkově.

Vesničané byli odkázáni na přírodu. Práce na polích naplnila dny od jara do podzimu. Roční období se neustále dokola opakují – proto je kruh od nepaměti symbolem pro rok.

Na bohaté úrodě a na domácích zvířatech závisel život celé rodiny. A právě rodina byla tím nejdůležitějším. Proto lidé už v dávné minulosti uctívali mnoha obřady přírodu, dárkyni života.

V prvních staletích našeho letopočtu vznikla křesťanská církev. Křesťanství se rychle šířilo po Evropě. Přineslo řadu náboženských obřadů a slavností. Ty se uchytily v životě obyčejných lidí. Lidé ale nezapomněli na starobylé pohanské slavnosti. Mnoho dávných zvyků se proto v pozměněné podobě objevilo v životě křesťanů, církev jim ale dala nový obsah.

Právě tak vznikly **lidové tradice a obyčeje**. Vyvíjely se dlouhá staletí. Zpříjemňovaly lidem život naplněný prací a většinou **souvisely s křesťanskými svátky**. České země jsou zajímavé tím, že každý kraj má navíc i své vlastní zvyky. Většina zvyků a tradic se udržela především na venkově. Během času vznikaly tradice nové, v poslední době byla řada z nich, již zapomenutých, opět obnovena.

Některé svátky mají pevně stanovené datum. Jiné, například Velikonoce, jsou svátky pohyblivými a jejich datum se každý rok musí vypočítat.

Nejdůležitější svátky v roce souvisejí s křesťanstvím a připomínají věřícím život Ježíše Krista. **Rok křesťanů** začínal adventem – obdobím před Vánoce. Vánoce byly pak oslavou narození Ježíška. Vánoční svátky jsou dodnes jednou z nejoblíbenějších částí roku.

Období od Nového roku, tedy 1. ledna, až k půstu – předvelikonočnímu času rozjímání, se nazývá masopust. Ten vrcholí právě tři dny před půstem veselým průvodem masek – maškar. Tradice maškar se na mnoha místech udržela dodnes.

Půst trval čtyřicet dní. Pak nastaly Velikonoce, nejdůležitější křesťanské svátky. Připomínají smrt, tedy ukřižování, a pak zmrtnýchvstání Krista. Jsou vlastně symbolem vítězství života nad smrtí. Pro lidi, kteří nejsou věřícími křesťany, Velikonoce představují svátky jara pojící se s barvením vajíček a pomlázkou.

Tradice na Rychnovsku – dříve a nyní

Jízda králů, která se dodnes koná na Slovácku, patří k dalšímu svátku – Letnicím. Letnice, slavnost seslání Ducha svatého, nastávají padesát dní po Velikonocích. Jsou převážně církevní slavností a nepojí se s tolika zvyky jako Vánoce a Velikonoce.

Právě jsme si uvedli nejdůležitější svátky, které naši předkové slavili. Dále se budeme těmto svátkům a také různým tradicím věnovat podrobněji.

2. Tradice vycházející z církevního roku

2.1 Advent a Vánoce

Prvním obdobím, kterému se budeme věnovat, je období Vánoc. Jak dobře víme, je to svátek připomínající narození Ježíška.

Ježíšek se narodil v chlévě ve městě Betlémě a byl vložen do jesliček. Příběh o Jezulátku, které svým dechem zahřívají vůl a osel a jemuž se lidé chodí klanět, všichni známe z vánočních koled.

Tato událost je oblíbeným námětem děl mnoha slavných umělců. Zobrazuje ji ale i lidové umění. Asi nejznámější jsou betlémy, lidové vánoční jesličky, sestavené z doma

Chrámový betlém z kostela Nejsvětější Trojice v Rychnově nad Kněžnou.

vyrobených figurek. České betlémy jsou vyhlášené a obdivované po celém světě.

Vánoce se pojily s mnoha zvyky. Některé z nich, například zdobení stromku, se zachovaly dodnes. Vánočním svátkům předchází období adventu. Trvá čtyři týdny před Štědrým dnem – 24. prosincem. Je to čas rozjímání a očekávání příchodu Ježíška a také čas dobročinnosti. Slovo advent pochází z latiny a znamená příchod. Od 19. století

symbolizuje advent **adventní věnec**. Nese čtyři svíce. Každou adventní neděli se jedna zapálí.

Za dlouhých zimních večerů se lidé scházeli vždy v jednom stavení a při předení nebo draní peří si vyprávěli pohádky a pověsti. Mluvíme o **přástkách a dračkách**. Drávalo se po celou zimu. V některých vesnicích na Rychnovsku (Lukavice, Litohrady, Voděrady) bývaly koncem zimy oslavovány tzv. **doderky**. Jedly se buchty a zapíjely se kávou.

Už v předvánočním období se objevovala řada zvyků. Čtvrtého prosince je **svátek svaté Barbory**. Večer před jejím svátkem chodívaly po vesnici bíle zahalené ženy. Hodným dětem rozdávaly sladkosti a dárky, zlobivým hrozily metličkou. Říkalo se jim **barborky**, stejně jako třešňovým větvičkám, které se řezaly na svátek svaté Barbory a do Vánoc se nechávaly ve váze rozkvést. Tento zvyk se dodnes dodržuje v mnoha domácnostech.

Děti, které barborky nenavštívily, si dávaly za okno punčocho. Pokud byly hodné, dostaly nějakou sladkost nebo jablko. Ty, které zlobily, ráno v punčoše našly odpovídající nadílku – brambory nebo uhlí.

Dodnes se slaví **svátek svatého Mikuláše**. Případá na šestý prosinec. Biskup Mikuláš žil ve 4. století a byl moudrý a štědrý. Podle lidové tradice sestupuje pátého prosince večer z nebe na zem, aby obdaroval hodné děti.

V našich zemích Mikuláše provází čert a anděl. Dřív se ale místy konaly celé mikulášské průvody veselých masek. Mikuláš měl biskupskou berlu, dlouhé bílé vousy a na hlavě vysokou čepici, které se říká biskupská mitra. Zkoušel děti, zda se umí správně modlit. Anděl dával hodným dětem dárky a zlobivým proutky. Držel na řetězu čerta, který děti strašil vidlemi, řetězem a metlou.

Kdysi Mikuláše doprovázela i smrt s opravdovou kosou. Tak se stalo, že v roce 1773 v **Rychnově** soudili jakéhosi Kopřivu, který přestrojen za smrt nedopatřením nějakému studentovi přesekl kosou šlachy na ruce. Musel zraněnému uhradit medikamenty, které přišly na 3 zlaté...

V minulosti se konaly i mikulášské trhy. Byly na nich k dostání třeba levné hračky nebo marcipánové figurky. Dnes jsou tyto předvánoční trhy (jarmarky) na mnoha místech obnovené – známe je např. ze **Skuhrova nad Bělou**, kde probíhají v prostorách základní školy.

Paní Marie Trejtnarová, která se zabývá lidovými zvyky a tradicemi v okolí **Záměle** a **Potštejna**, napsala: „*Znáte to všichni – v předvečer sv. Mikuláše chodí po vsi čerti, andělé a Mikuláš, kteří odměňují děti podle zásluh. Mikuláš má velkou berlu, odznak biskupské*

hodnosti, na hlavě mitru, anděl mu nosí knihu, ve které listuje a má zapsány hříchy dětí, čerti s velkým pytle a řetězem nahánějí strach a shání děti do pekla. Vesměs dětská provinění se řeší domluvou – ti čerti jsou jen pomalovaní uhlím. Takový český čert nikomu nezpůsobí trauma – děti jej znají z pohádek, na rozdíl od nošení hrůzostrašných masek, jak se poslední dobou stává i u nás někde zvykem, které nahánějí hrůzu i dospělým. Myslím, že v našich končinách takové masky nemají opodstatnění.

K mému dětství patří jedny z nejkrásnějších vzpomínek na tento svátek, kdy jsme se mohli sami realizovat, a předháněli jsme se se spolužáky z dolního konce vsi, kdo bude mít více čertů a kolik stavení která skupina obejde. Nechodilo se na objednávku, ani za peníze, ani za štamprle, ale jen pro radost. Jak bylo zvykem, tak hospodyně měla venku za dveřmi připravený košíček s dárky – většinou sladkosti, jablka, perník a také knihu. Ta byla nezbytným dárkem, aby děti měly zábavu po dlouhých večerech a nezlobily. Někdy byl mezi dárky vložen i papírek se soupisem našich hříchů, ale protože jsme se všichni znali, nebylo ho třeba. Tak se i stávalo, že maminka slyšela poprvé od Mikuláše, co její dítě kde provedlo, a nestačila se divit. Každé dítě se umělo na vyzvání Mikuláše pomodlit, byť často strachy jen drmolilo, jen aby dárečky, po kterých pokukovalo, dostalo. Když byl sníh, bylo víc legrace – někde se sehaly sáňky a frčelo se s nimi z kopečka, jednou tak, že jsme dočista ztratili pojem o čase ...“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

Také třináctého prosince, na svatou Lucii, obcházely domácnosti masky. Byly to **lucky**. Kontrolovaly hospodyni, jak má uklizeno. Pak od ní dostaly dárky.

O týden později, 21. prosince, si lidé dříve připomínali **svátek** apoštola **svatého Tomáše**, patrona a ochránce krajkářek. Proto se **v Rybné nad Zdobnicí** každoročně pořádal **věneček krajkářek** z celého okolí. Součástí slavnosti byla soutěž v dovednosti paličkování krajek, došlo i na taneční zábavu. Na plakátech, které několik dnů předem vyvěsili místní hoši, stálo: „*Vítáme vás páni hosti, tančit budete snad dosti, velcí i maličký, jako v ruce paličky*“ (Zrúbek, R.: Jaro, léto..., s. 266).

Vánoční období vrcholí 25. prosince **Božím hodem vánočním**, dnem narození Ježíška.

Nejkrásnější část svátku, **Štědrý den**, připadá ale už na 24. prosinec. Štědrý den je proto označován jako předvečer slavnosti. Byl to den půstu – až do večera se nemělo jíst. Za dodržení půstu rodiče dětem slibovali, že uvidí zlaté prasátko. Půst končil s východem první hvězdy. Tehdy zasedla celá rodina k prostřenému stolu. Nejprve se všichni pomodlili, pak se pustili do jídla. Večeře byla bohatá. Podle pověry se museli všichni nasytit a ještě

mělo něco zbýt, aby nebyla nouze v příštím roce. Část pokrmů se dávala domácím zvířatům, ke kořenům ovocných stromů a také do studny.

Tato oběť byla přáním zdaru a úrody v příštím roce. K tradičním vánočním jídlům patří třeba vánočka, hubník, kuba nebo muzika. Kapr se stal vánočním pokrmem až během 19. století, zpočátku jen v zámožnějších rodinách.

Na to, jak děti kdysi prožívaly Štědrý den, vzpomíná Marie Trejtnarová ze **Záměle**: *„Kdyby nikdy, tak na Štědrý den v každé domácnosti panují určitá pravidla, dodržují se zvyky, které si členové přinesli ze svých původních domovů. Časně ráno nás matka budila, abychom si pospíšili a šli probudit stromečky v zahradě a pověděli jim, jaký že je dnes den. Každým stromkem jsme zatřásli a zpívali – stromečku vstávej, ovoce dávej, umej se, učeš se – je štědrý den! Zahrada čítala okolo 20 stromů, a tak jsme domů dorazili umluvení a zmrzlí tak, že se matka neobávala, že budeme zlobit.*

Stavením se linula vůně pečených vánoček, které maminka v noci napekla. Po celý den se držel půst, abychom viděli zlaté prasátko. K obědu byla zelňačka s bramborem. Odpoledne se začínalo s přípravami nejen na večeři. Dojít do našeho lesa pro čerstvý smrček k tomu dříve vyhlédnutý zvládal s pilčičkou starý děda. Jeho povinností bylo také donést lesní mech pro stavění papírového betlému. Vařila se hrachová nebo čočková polévka, pekl se kuba, leštila jablíčka, strojil stromeček, pod stůl se dávala sláma, lidé obešli chlévy – poděkovali zvířatům, která dostala pár drobků do krmení, nezapomnělo se ani na ptáčky v krmítku.

Všichni členové rodiny se sešli u jednoho stolu, kde bylo vše připraveno k slavnostní večeři. Jeden talíř byl pro hosta, pokud by šel okolo a neměl kde pobýt. Začínalo se poděkováním za dary uplynulého roku, přáním dobra pro další rok a modlitbou. Načež se zasedlo k večeři. Kdo dodržel půst, čekal na zlaté prasátko - matka někdy nenápadně vzala zrcátko a nasměrovala odlesk světla po zdi. Skutečně to vypadalo, že prasátko dorazilo k nám a utíká za jinými, kteří se postili. Od stolu se nesměl nikdo zvednout, věřilo se, že by se rodina příští rok o Vánocích nesešla celá. Po večeři se donesla vánočka a cukroví, posedělo se a čekalo na zvonek od Ježíška, který oznamoval, že již je tu a přinesl nějaké dárky. Většinou to byly samé praktické věci, oblečení, občas nějaká hra, ale pokaždé kniha. Zpívaly se koledy. Když byly dárky rozbaleny, začala příprava na půlnoční.

Vyráželo se po desáté večer, jak jinak než pěšky. Cesta to byla pro malé děti náročná, ale pro pubertáky skýtala ohromnou zábavu, na kterou jsme se dávno dopředu těšili. Šlo se s lucernami – to byla krása, jak se jednotlivá světélka v krokovém rytmu pohupovala. V kostele se zpívalo z plných plic a často cestou domů jsme už neměli hlas. Občas se při

koulování někde lucerna zapomněla - zakoulovala. Což byl pěkný průšvih. Místo rukavic jsme do kostela nosili štucl a místo ponožek onuce, prý v nich nohy nikdy nenamrzly ... tvrdili rodiče a nejvíc děda, který prošel první světovou válkou. Později i z politických důvodů těmto aktivitám nebylo přáno a tradice zanikala. K oživení půlnočních mší v 90. letech, kdy už byla jiná situace...“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

Se Štědrým dnem souvisela nadílka a koleda. Děti chodily po vsi a zpívaly vánoční písně. Za to dostávaly ovoce a sladkosti. Darování nějaké drobnosti bylo symbolem a poděkováním Bohu za nejkrásnější dar lidstvu – Ježíška.

Domácnost zdobil betlém. Většina vánočních jesliček pocházela právě z **Orlických hor**, kde se jejich výrobou zabývalo mnoho lidí. Lidoví řezbáři po celé 19. století tvořili betlémy, jejichž uspořádání nám často připomíná život v horách a podhůří, až již jde o podobnost domů v betlému s architekturou skutečných měst a městeček nebo o podobnost horské krajiny, či o zobrazení soudobých řemeslníků s pracovními nástroji. Betlémy vyráběly celé rodiny. Muži vyřezávali a ženy s dětmi omalovávaly figurky. Nejvíce betlémů se vyrábělo v okolí **Rokytnice v O. h.**

Tradice **strojení vánočních stromků** se k nám dostala až v 19. století. Pochází z Německa.

Na venkov tento zvyk ale pronikal pomalu. Ve většině domácností pak měli stromek i betlém. Stromky se zdobily ovocem, sladkostmi a jednoduchými, doma vyrobenými ozdobami. Také dárky byly často dílem členů rodiny. Pracovalo se s jednoduchým těstem, dřevem, papírem nebo kousky látky. Krásné jsou třeba šité látkové panenky, vyřezávané a malované hračky nebo panenky z kukuřičného šustí.

Nezáleželo na bohatství nadílky. Vánoce byly především svátkem spojujícím rodinu, kouzelným a posvátným časem tajemství.

Štědrý den byl navíc dnem magickým. Prý se hodí pro řadu obřadů, hlavně pro předpovídání budoucnosti. Proto se vyvinuly různé zvyky, například lití olova, rozkrajování jablek nebo pouštění svíček po vodě. Také vánoční přání, která si lidé posílají od 19. století, jsou vlastně jakýmsi zaříkáváním blízkých, aby se jim v příštím roce dobře vedlo.

1. svátek vánoční – Narození Páně či Boží hod vánoční. Je to den, kdy se konají bohoslužby oslavující příchod Ježíše Krista. Lidé dnes tento den využívají k návštěvám nejbližších příbuzných a rozdání dárků, které u nich pro příbuzné zanechal Ježíšek. Tradicí je slavnostní oběd – nejčastěji se podává pečená husa nebo kachna, případně krůta se zelím a knedlíky.

Dříve téměř všichni chodili do kostela: „Každý varhaník při tom svém kostele měl nacvičen s živým sborem muzikantů a zpěváků koledy, nebo dokonce i slavnou Rybovu Mši vánoční. Ve městech to měli jednoduché, ale lidé z vesnic strávili cestami v zimě a často za nepříjemného počasí mnoho času. Nepamatuji ale, že by někdo z nás marodil, a to jsme často byli rozmáchaní, že na nás tepláky jen zvonily... Tradice dnes pokračuje v jiné formě jako koncerty vánoční, v daleko kvalitnějším podání, také bohužel účastníci z plných plic nepějí, dbá se kvalitu přednesu“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

2. svátek vánoční – svátek sv. Štěpána, jednoho z prvních křesťanských mučedníků. V tento den se chodilo po koledě a do kostelů, kde kněží světili rolníkům osivo. Kdo by neznal koledu, která začíná slovy: „Koleda, koleda Štěpáne, co to neseš ve džbáně?“

Na druhý svátek vánoční ještě kolem roku 1920 děti v Podorlicku běžně chodily po koledě a zpívaly. Známe koledu ze Solnice: „Jdeme, jdeme na koledu Panně Marii, na šatečky, na plenčičky, vše bude její. Ať zavine Jezulátko do těch šateček a nám housky panímáma dá do torbiček. My všem za to děkujeme, s Pánem Bohem odtud jdeme, aby jim dal Pán Bůh zdraví, až sem zas přijdeme“ (Zrůbek, R.: Jaro, léto..., s. 292).

Toho dne sedláci, formani a haluzáci vyjížděli s koňmi, aby jejich ušlechtilá zvířata byla po celý rok bujná.

V letech těsně po 2. světové válce se vánoční atmosféra na vsi od té dnešní v mnohém lišila: „Také 2. svátek vánoční, na sv. Štěpána, se scházelo odpoledne celé pokrevní příbuzenstvo. Strejdivé a tety, bratřenci i sestřenice. Dokud nebyla kolektivizace, tak při dostatečné sněhové nadílce dorazili na saních s koňmi – to bylo něco!“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

Vánoce byly spojeny také s kouzlením a věštěním. To zajímalo hlavně hospodáře a hospodyně. Chtěli se dovědět, jaká bude úroda. Svobodné dívky zase mohly ve vodní hladině spatřit obraz svého nastávajícího.

Dne 31. prosince má svátek **svatý Silvestr** a končí kalendářní rok. Lidé chodili do kostela, aby poděkovali Bohu za vše dobré v uplynulém roce. Příchod nového roku provázelo veselí a radovánky. Až koncem 19. století se rozšířilo posílání **novoročních přání** – novoročenek, někdy veselých, občas umělecky ztvárněných.

V Podorlicku ještě v první polovině minulého století na Nový rok chodili koledovat obecní zřízení, metaři, hrobníci a kominíci. Ti prý po chalupách rozdávali kalendáře s vyobrazením kominíčka. Za koledu dostali pár korun a nějakou tu sklenku ostřejšího alkoholu, často z třešní, jablek či švestek ilegálně pálené domácí kořalíčky.

Období vánočních svátků končilo dnem **Tří králů**, šestého ledna. Byl to poslední den vhodný pro koledu a čas jedné z nejoblíbenějších lidových oslav. V Bibli je napsáno, že malého Ježíška přišli do Betléma uctívat tři králové – mudrci z východu. Na vesnicích tři chlupci převlečení za krále Kašpara, Melichara a Baltazara obcházeli chalupy. Se zpěvem a modlitbou vykuřovali každý dům kadidlem a vykrápěli ho svěcenou vodou. Nad rám dveří pak křídou napsali písmena K, M a B a mezi ně nakreslili křížky. Připojili i datum. Písmena podle lidové tradice mají být zkratkou jmen tří králů. Ve skutečnosti to znamená *Christus mansionem benedicat*, tj. *Kriste, požehnej tomuto domu*. Od hospodyně pak dostali výslužku. Jak je doloženo z **Ještětic**, před sto lety zpívali s malou nářeční odchylkou: „*My tři krále jdeme k vám.*“

Na Tři krále se obvykle uklízela vánoční výzdoba. V některých krajích se ale nechávala až do 2. února, **do Hromnic**. V kostele se svítily svíčky, zvané hromničky. Po celý rok měly ochraňovat dům před hromy a blesky. Na Hromnice se nesmělo šít, protože jehla by mohla do stavení přitáhnout blesk.

Dnes trávíme čas Vánoc jinak než naši předkové. Přesto jsou Vánoce stále krásným svátkem, zapsaným v srdcích všech lidí. Nově se k termínu svátku váže i **Tříkrálová sbírka**, kterou každoročně pořádá Charita Česká republika. Na Rychnovsku sbírku organizuje **Farní charita v Rychnově nad Kněžnou**: „*Tříkrálová sbírka je největší dobrovolnickou akcí u nás a uskutečňovat ji lze díky koordinátorům, koledníkům a dárcům.*“

Tříkrálová sbírka probíhá každý rok. Na Rychnovsku ji organizuje Farní charita v Rychnově nad Kněžnou.

Koledování v průběhu Tříkrálové sbírky podléhá přesným pravidlům. Skupinku tvoří obvykle tři koledníci v dětském věku převlečení za bájně krále (mudrce z východu), kteří se podle tradice přišli do Betléma poklonit novorozenému Ježíškovi. Sbírka se koná v průběhu prvních dvou lednových týdnů a na počátku koledníkům zpravidla žehnají biskupové a kněží.

Výtěžek sbírky je určen na pomoc nemocným, handicapovaným, seniorům, matkám s dětmi v tísní a dalším jinak sociálně potřebným skupinám lidí. Většina vykoledovaných prostředků zůstává v regionu, kde byly vybrány. Zhruba desetina výtěžku každoročně případně na rozvojové projekty v zahraničí (např. na udržení zdrojů obživy nebo vzdělávání), případně zůstane jako rezerva pro případ humanitárních katastrof. Záměry, na které se v daném roce vybírá, jsou předem oznámeny“ (<https://rychnov.charita.cz/jak-pomahame/trikralova-sbirka/>).

2.2 Masopust

Masopustní veselí začalo už Novým rokem. Byla zima, lidé nemohli pracovat na polích, a tak se bavili a slavili. K důležitým událostem patřily tancovačky. Oslavy vrcholily tři dny před počátkem čtyřicetidenního vážného času půstu, který předznamenával Velikonoce. Protože se datum Velikonoc musí každoročně vypočítávat, byl i masopust pohyblivým svátkem.

Hodně se jedlo a pilo. Vždyť doba masopustu je i časem zabíjaček. První masopustní reje se konaly už ve středověku. Vyvinula se **řada tradičních masek**, například Turek, Žid, kobyla, nevěsta nebo medvěd. Hospodář příchozí hostil pálenkou a hospodyně koblihami. Při návštěvě každého stavení bavily masky celou vesnici, často hrály i veselá představení. K oblíbeným maškaram patřili právě medvědář s medvědem nebo kobyla.

Při výrobě masek se projevovala lidová tvořivost. Využívala se sláma, kusy barevných látek nebo tzv. hrachovina – uschlé rostliny hrachu. Ve sto let staré a krásnou češtinou psané vlastivědě Rychnovska a Kostelecka, kterou vydalo učitelstvo zdejšího okresu, čteme: „*Konec masopustu, tzv. ostatky, tj. úterý před popeleční středou, oslavuje se někde maškarním průvodem po vsi a pak hlučnou zábavou v hostinci. V průvodu jsou přestrojení cikáni, kteří chytají slepice, žebráci a potulní šumaři výtěžkoví po chalupách, často i čert nebo medvěd s obráceným kožichem a povřísem v půli. Čert má kozí rohy, načerněný obličej a nahlíží ve staveních do trouby, není-li tam něco k snědku. – Dříve chodívali, nebylo-li průvodu, o ostatcích aspoň s medvědem pošíťým hrachovinou. – Hospodyně smaží koblihy a leckde připraví i vepřové hody, jako vůbec celý masopust je dobou vepřových hodů a nejčetnějších zábav tanečních“ (Rychnovsko a Kostecko, s. 241-242).*

Tradice na Rychnovsku – dříve a nyní

Masopustní průvody pro nás zachytili lidoví umělci. V Podorlicku to byl především **Josef Korejz Blatinský** (*1909 †1989), který nejen kreslil a maloval, ale také za použití neopakovatelného nářečí poutavě vyprávěl: „*Za mýho mládí se v Javornici pořádal dycky na vostatky velkej maškarní průvod. To postavili na vůz pod velkou bednu piáno a na něj hrál ukrytej muzikant; dál tu taky chodívaly i dje maškary s plácačkama a spolu s níma i paňáca. Maškary náramně šmejdily po staveních, šude kradly ídlo a často nevomaleně vlézly i do trouby*“ (Korejz Blatinský, J.: Vejchysty..., s. 144).

Doudlebské maškary v r. 1963 (Josef Korejz Blatinský).

Nejslavnější masopusty byly před I. světovou válkou **na Vrchách** (tj. ve Voděradech a okolních vsích) a v Ličně. Jejich tradice tu prakticky bez přerušení přetrvala dodnes.

Maškary na Vrchách (v obci Nová Ves) r. 1988.

2.3 Velikonoce

Po veselém masopustu přišlo období půstu. Byl to čas přípravy na **nejdůležitější křesťanský svátek – Velikonoce**.

Velikonoce připomínají utrpení, smrt a zmrtvýchvstání Ježíše Krista.

Pro většinu dnešních mladých lidí jsou ovšem hlavně veselým jarním svátkem spojeným s malovanými vajíčky, pomlázkou, velikonočními kuřátky a zajíčky.

Pro naše předky to ale bylo období rozjímání. Půst začal Popeleční nebo také Škaredou středou a trval čtyřicet dní. Na **Popeleční středu** se v kostele uděloval, a i dnes uděluje, tzv. popelec – lidé jsou na čele označeni křížkem z popela z kočiček, které se světí na Květnou neděli. Kněz při označování popelem říká: „*Pamatuj, že jsi prach a v prach se obrátíš.*“ Má to připomenout pomíjivost života.

V lidových obyčejích mají velký význam **postní neděle**. Je jich šest. Každá má svůj název a dřív se pojila s určitými zvyky.

První postní neděle se jmenovala podle postního černého oblečení černá, druhá podle jídla pražmy pražná, třetí kýchavá, protože se mělo kýchat na zdraví, čtvrtá družebná, protože tehdy chodil ženich s družbou na námluvy a pátá smrtná podle zvyku vynášení smrti.

Smrtná neděle byla už těsně před Velikonocemi. V našich oblastech byl rozšířen starý pohanský **zvyk vynášení smrti**. Zvyk je spojen s oslavou konce zimy a počátku jara. Průvod chlapců a dívek odnášel se zpěvem za vesnici figurínu vyrobenou z hadrů a slámy a často zdobenou věncem z vyfouklých vajíček. Figuríně se říkalo Smrtka, Smrtholka, Morana, Mořena nebo Mařena.

Mládež, děti a někdy i dospělí ji odnesli k potoku a hodili ji do vody, aby se utopila, nebo ji zakopali do země. Pak se všichni dali na útěk.

V některých krajích chodily ten den po domácnostech děti s malým, barevně zdobeným stromkem. Říkalo se mu líto a bylo symbolem nového jara. Děti o něm zpívaly písničky a za to dostávaly malé dárky. Dnes tento zvyk známe jako **dívčí koledu** – píše se o tom už ve staré vlastivědě: *„Děvčata chodí po koledě. V rukou mají „líta“ tj. svázané vršky jedlové okrášlené barevnými proužky hedvábného papíru, obrázky, omalovanými výdunký z vajec. Zpívají po staveních koledy a odměnou dostávají pečivo, cukroví, peníze nebo barevná vajíčka. – Zvyk tento však rok od roku mizí, jakož i utápění (Solnice) nebo upalování (Skrovnice) smrti. Někde chodí děvčata pomlázkou až o Zeleném čtvrtku“* (Rychnovsko a Kosteletcko, s. 242)

Šestou, **Květnou nedělí**, začínal velikonoční týden. Velikonoční období bylo časem mnoha zvyků, nejen nádherně zdobených kraslic a pomlázky. Lidé se oblékali do nových šatů, aby v nich stále kvetli. V **Ličně** se toho dne nepekly buchty, aby se nezapekl květ. V kostelích se světily jívové větvičky s květy, „kočičky“, které pak lidé doma zastrkovali za obrázky a za krovky. Staří hospodáři zapichovali do polí dva proutky kočiček křížem přes sebe. Chtěli tak ochránit úrodu před pozdními mrazy, bouřkami, krupobitím a před přivalovým deštěm. V **Ličně** a **Třebešově** věřili, že kočičky na poli vychytají hraboše. Někteří lidé dokonce kočičky polykali, aby je po celý rok nebolelo v krku.

Už víme, že Velikonoce souvisí s počátkem jara. V lidových tradicích a po-věrách byly proto také svátkem nového počátku a svátkem přírody, budící se ze zimního spánku, a omlazení země.

I proto se zdobí **velikonoční kraslice**. Vajíčko je od dávných dob symbolem života. Každý kraj měl svůj typický způsob zdobení kraslic.

Poslední postní týden je týden velikonoční a začíná Květnou nedělí. Téměř každý den tohoto týdne byl spojen s lidovými zvyky. Například na Sazometnou neboli Škaredou středu se nikdo nesměl škaredit, aby se neškaredil v celém příštím roce. Na Zelený čtvrtek se zase měla jíst zelenina, aby si člověk udržel zdraví.

Ten den také umlkly kostelní zvony, tzv. odletěly do Říma. Čas místo nich určovaly klapačky a řehtačky, se kterými chodili chlapci po vesnici. Říkalo se, že děti honí Jidáše, apoštola, který zradil Krista.

Na Zelený čtvrtek lidé v některých vesnicích házeli do studní chléb pomazaný medem. Přáli si, aby se ve studnách udržela po celý rok voda. Jedly se jidášky s medem, velikonoční pečivo.

Velký pátek byl dnem smutku a přísného půstu. Lidé si připomínali utrpení a smrt Ježíše Krista. Nepracovalo se na poli, protože se nesmělo hýbat zemí, a navíc se nesmělo prát prádlo. Říkalo se, že by se pralo v Kristově krvi. Peklo se tradiční velikonoční pečivo – různé uzlíky, jidáše, mazanec nebo beránek, který je symbolem Krista. Na Velký pátek se prý otevírá zem a ukazuje v sobě skryté poklady.

Bílá sobota byla dnem svěcení světla. Před kostelem se světil oheň. V ohni se spálily kočičky posvěcené na Květnou neděli a popel se uchovával na popeleční středu, kdy se s ním označují věřící při tzv. Popelci. V souvislosti s tím vznikl lidový zvyk, kdy se popel sypal na pole. Mladí se myli v potoce nebo v řece, aby byli po celý rok zdraví - tento zvyk se dlouho udržel v **Třebešově**.

Neděle už byla veselým vyvrcholením Velikonoc – **Božím hodem velikonočním**. Světily se velikonoční pokrmy – beránek, mazanec, vajíčka, chléb a víno. A jak to bylo s jejich pojidáním? Máme o tom 100 let starou zprávu z **Třebešova**: „*V neděli po mši scházejí se všichni domácí ve světnici a snědí společně jedno svěcené vejce, aby nikdo nezabloudil. Bloudil-li by, stačí jen vzpomenouti si, s kým jedl božíhodové vejce, a hned přijde na pravou cestu*“ (Rychnovsko a Kosteletcko, s. 242).

Jiný zvyk známe ze **Záměle**: „*U nás doma se dával kousek svěceného mazance, vejce a víno poli, zahradě a studni, aby byla úroda, voda a dostatek ovoce v sadě.*“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

Z hlediska zvyků českého lidu má největší význam **Pondělí velikonoční**. Nastala totiž **pomlázka**. Tento zvyk je stejně jako zdobení kraslic velice starý. Vyvinul se asi z pohanských obřadů. Mládenci chodili po vsi za děvčaty s pomlázkami (binovačkami, žilkami), které si upletli z vrbového proutí a ozdobili stuhami. Šlehali dívky, aby byly po celý

rok zdravé, veselé a pilné, a dostávali od nich malovaná vajíčka. Pomlázka měla mnoho krajových podob.

Dochovala se nám řada zajímavých koled – v **Pekle nad Zdobnicí** koledníci zpívali: „*Já jsem malý koledníček, přišel jsem k vám pro troníček, troníček mi dejte, nic mne nemeškejte, já za dveřmi stojím a pejska se bojím. Pejsek na mě vrčí, kapsa se mně krčí, však ona mně panímáma něco do ní strčí*“ (Zrůbek, R.: Jaro, léto..., s. 79). Zato z Vamberka známe koledu, která zdvořilostí rozhodně neoplývá: „*Já jdu na koledu, nesu si pytel, kdo mně ho dá plnej, bude můj přítel, kdo mně ho dá půl, vezmu na něj hůl, kdo mně ho dá čtvrt, pošlu na něj smrt, kdo mě nedá nic, nepůjdu tam víc, vlezu jim tam do police, rozbiju jim všechny hrnce a uteču pryč!*“ (tamtéž, s. 79).

Někde chodívala ten den na koledu i děvčata, jinde se mládež polévala vodou, aby byla po celý rok svěží.

Pro mnoho venkovanů byl nejdůležitější tradiční **duchovní obsah Veliko-noc**, který se týká hlavně křesťanství. Jarní svátky lidé trávili modlitbami a rozjímáním. Jako svátky jara a svátky nového období plodnosti mají dlouhou tradici a pomlázkou a zdobením vajíček se svým způsobem slaví stále.

2.3.1 Velikonoční symboly

Velikonoční beránek

Symbol beránka byl velmi rozšířený již v předkřesťanské tradici v celé středomořské civilizaci ovládané po tisíciletí pastevcí. V hebrejské tradici symbolizovaly ovce Izraelitu jako člena "Božího stáda", i židovský Bůh je označován za pastýře, který bere své ovce do náručí. V křesťanské církvi se beránek stal symbolem Božího Beránka - Krista a znázorňuje se s praporem vítězství. Spojení vidí křesťané také s původně židovskou tradicí svátků Paschy, kdy se beránek zabíjel na památku vyvedení Izraele z egyptského otroctví.

Kristus je nazýván Beránkem Božím na znamení čistoty, nevinnosti a poslušnosti. Je velikonočním Beránkem nového Izraele, jehož krev zachránila pokřtěné od hříchu a smrti.

Symbol kříže

Symbol kříže nevznikl s křesťanstvím, je mnohem starší, znali ho už staří Egypťané, Číňané či Kréťané a jeho význam byl v různých kulturách i náboženstvích univerzální, byl spojen s problémem orientace v kosmu, v prostoru mezi nebem a zemí a chápán jako propojení

božského (vertikální rameno) a lidského (horizontální rameno) světa, stal se symbolem věčnosti. Dnes je kříž nejdůležitějším symbolem křesťanství, protože Kristus, Boží Syn byl odsouzen k smrti ukřižováním. Kříž má řadu podob: tvar písmene T, X (tzv. kříž sv. Ondřeje), rovnoramenný kříž řecký, klasický křesťanský kříž s delší spodní částí označovaný jako latinský.

Velikonoční oheň

Tak jako jarní slunce znamená vítězství nad zimou a procitnutí po dlouhém studeném čase, stejně takový je příchod Ježíše o Velikonocích. Oheň se zapaluje a světlí na začátku liturgie na Bílou sobotu při obřadech Velké noci (ze soboty na neděli). Od velikonočního ohně se zapálí velikonoční svíce, která se potom ve slavnostním průvodu a za třikrát opakovaného zpěvu "Světlo Kristovo" vnese do temného kostela.

Velikonoční svíce, tzv. paškál

Svíce je důležitým symbolem ve všech kulturách, světlo je chápáno jako znamení života. Velikonoční svíce symbolizuje zmrtvýchvstalého Krista, který zvítězil nad smrtí. Tento význam je ještě podtržen tím, že se zapálená svíce ponořuje do vody, která se posvěcuje na křestní vodu a zapaluje se od ní také křestní svíce. Svíce je většinou ozdobena motivem kříže, na kterém jsou voskovými hřebíky zdůrazněny Kristovy rány. Nad křížem je první a poslední písmeno řecké abecedy - alfa a omega - značící, že Ježíš je začátek i konec; dále se užívají motivy stromu, beránka, slunečních paprsků nebo vody. Bílá barva svíce symbolizuje naději a nový život.

Velikonoční vajíčko

Protože vejce obsahuje zárodek života, bylo již odpradáвна symbolem plodnosti, úrodnosti, života a vzkříšení, v předkřesťanských dobách bylo někde dokonce dáváno do hrobu k mrtvému. Vejce nacházíme již při pohanských oslavách jara. Zvyk konzumovat vejce v době svátků souvisel pravděpodobně i s půstem, který Velikonocům předcházel, a při kterém se vejce jíst nesměla, proto lidé netrpělivě čekali, až postní doba skončí. Ve spojení s lidovou tradicí vznikl zvyk zdobení vajíček doprovázený řadou obřadů a pověr. Vejce něco skrývá, je jako zamčený hrob, ve kterém je přesto ukryt život. Tady je zřetelné symbolické spojení se zmrtvýchvstáním Ježíše a s křesťanskými Velikonocemi.

Velikonoční kraslice (z velikonoční výstavy v Častolovicích r. 2008).

Velikonoční zajíček

V dnešní rozšířené evropské tradici je označován zajíc za toho, kdo o Velikonocích přináší vajíčka, nejlépe čokoládová. Podle jednoho výkladu vzniklo spojení z toho důvodu, že zajíc na jaře hledá v blízkosti lidských obydlí potravu a jelikož je plachý a lidí se straní, je mu přisuzováno i tajné roznášení velikonočních vajec. Jiný názor na vznik spojení velikonočního zajíce s vajíčkem poukazuje na zvyk, kdy se do chleba upečeného ve formě zajíce položilo velikonoční vejce, čímž se sdružily tyto dva symboly - není potom divu, že časem vznikla představa, že vajíčka snáší nebo přináší zajíc. Bývalo také zvykem, aby kmotři zvali děti k tzv. honění velikonočního zajíce, to tj. k hledání ukrytých vajíček v zahradě. (Velikonoční symboly - zpracovala paní Marie Trejtnarová ze Záměle)

Velikonoční slepička a zajíc (z velikonoční výstavy v Častolovicích r. 2008).

2.4 Čarodějnice

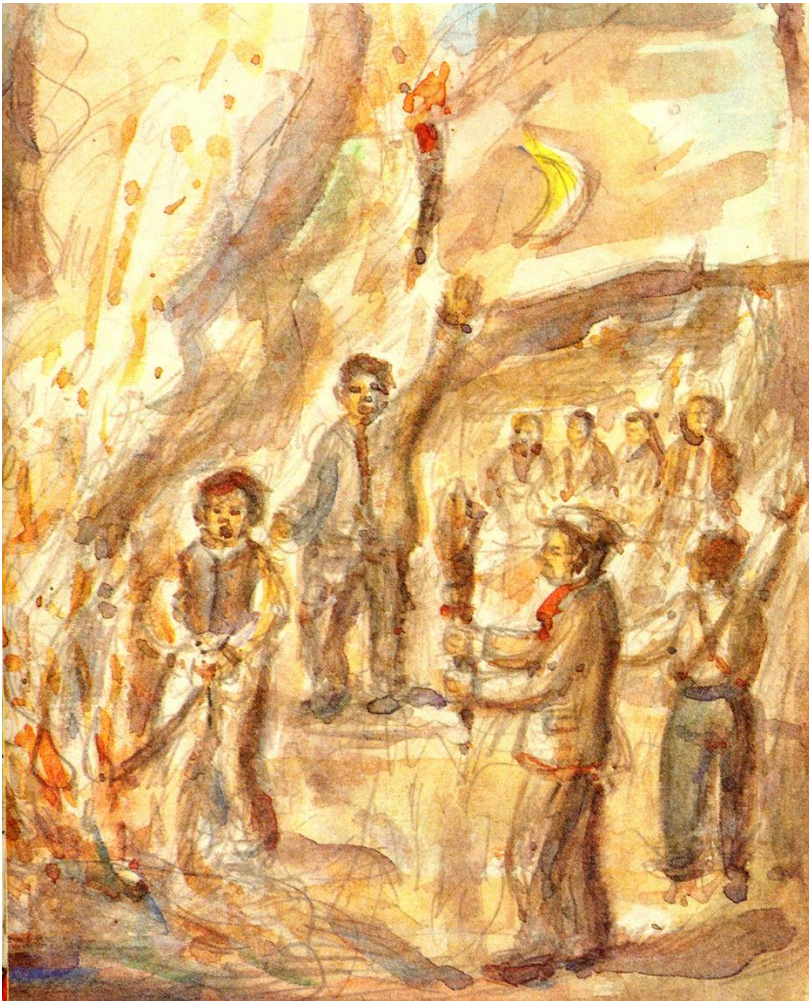
Od středověku lidé věřili, že v jisté době mají nečisté síly velkou moc. Takovou dobou je i noc z 30. dubna na 1. květen – **noc čarodějnic**. Dřív byl 1. květen svátkem sv. Filipa a sv. Jakuba, proto se noci říká filipojakubská.

O čarodějích a čarodějnicích se tradovalo mnoho pověr. 30. dubna se proto stavení i chlév kropily svěcenou vodou a před vrata do chléva se zapichovaly trny, aby čarodějnice nemohla vejít a uhranout dobytek. Tento zvyk je znám z **Lična, Lukavice, Kostelecké Lhoty** a také z **Potštejna** a Sopotnice. O těchto dvou posledních obcích v roce 1897 vyprávěl Jan Šafránek (*1834), rodák z Potštejna usedlý v Sopotnici: „*Na pruniho máje na každym hnoji je stromek trní; a to vyznamenává, že čarodejnice, kerá škodí dobytku, ta že k tomu stavení nemá moc. To dyby šli někdy na pruniho máje do Sopotnice, tak je na každym hnoji stromek trní, jen u mě ne*“ (Potštýn, s. 173).

Večer se na vyvýšených místech pálily ohně. Z nich se vyvinul dodnes oblíbený **zvyk pálení čarodějnic**. Dokonce se vyhazovala do vzduchu zapálená košťata, aby se vysoko

létající čarodějnice srazily k zemi. Z Potštejna víme, proč se tak dělo – prý na připomínku toho, že kdysi mívaly čarodějnice podobné sněmy.

Dnes jsou čarodějnice veselým dnem plným převleků, her a pálení ohňů.

Čarodějnice (Josef Korejz Blatinský).

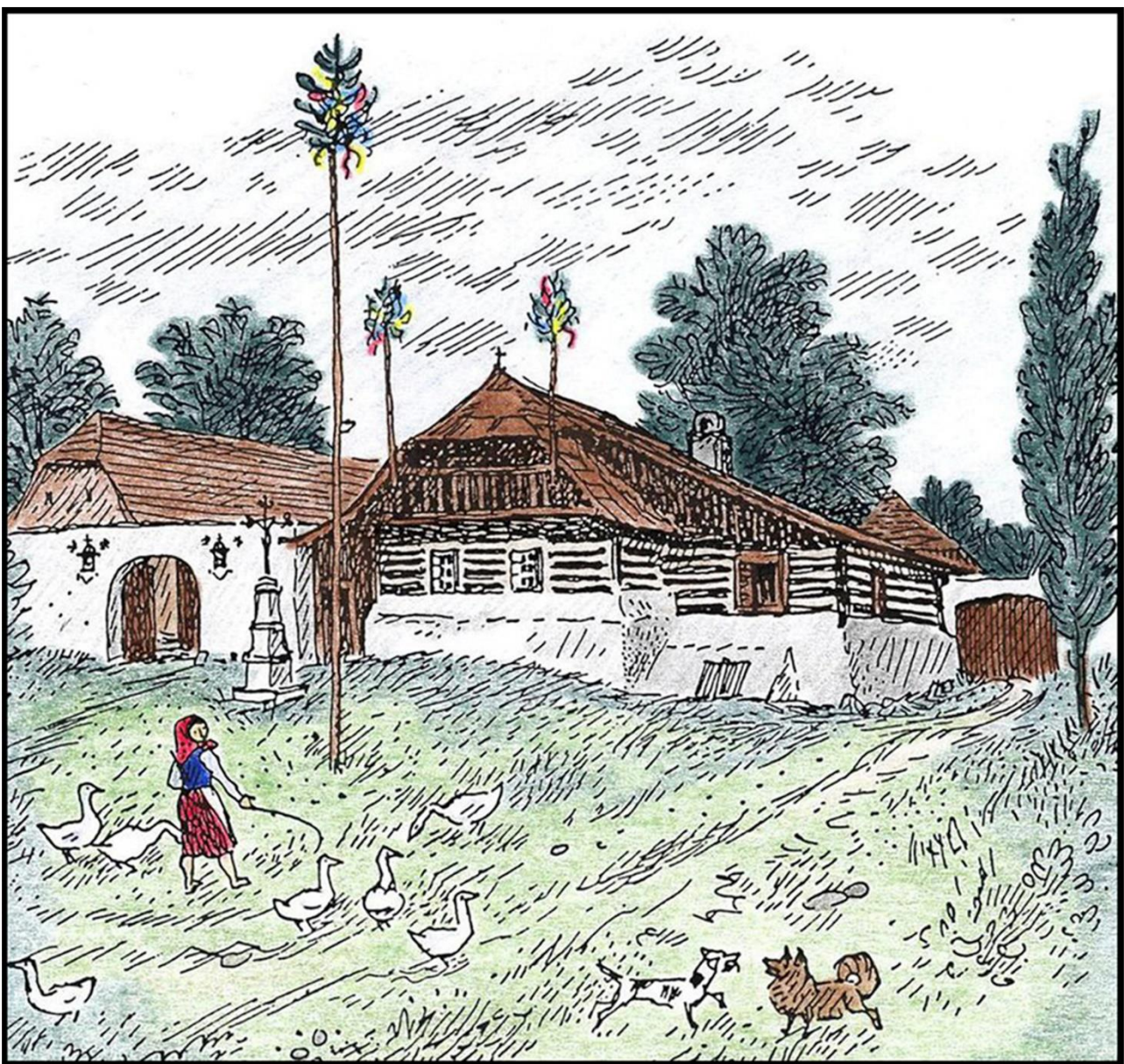
2.5 Májky

Se začátkem května byl spojen zvyk **stavění májů**. Na návsi chlapci postavili stromy zbavené spodních větví. Zůstaly jen horní větve a ty se zdobily věnci, květinami, pestrými stužkami a kousky látky. Všude se snažili, aby právě jejich máj byla nejvyšší a nejkrásnější v celém okolí. Malé májky zdobily domácnosti a trochu větší se stavěly pod okna svobodných dívek. Květen je přece čas lásky.

Mládenci museli přes noc svou máj na návsi hlídat. Chlapci ze sousední vesnice by jim ji totiž mohli ukrást. To by vesnici přineslo ostudu na celý rok. Josef Korejz Blatinský z Javornice o tom vyprávěl: „*Dřiu se u nás staujély máje častějc, ale dnes už mnohem míň. Stále se kradou a stále se i hlídají. Dysi postavil Honza Ročků Anince Čermákovej*

ve Smrčince májku, ale Pepek Janečků ji ukradl a vodnes Fandě Kudrovej. Honza si tu májku zas vodnes zpátky a upeunil ji až na samotným vršku jeřábku; ale ten votrok Pepek v noci znovu přišel, vylez na strom a chtěl ji sundat. Škrábnul se přitom vo drát, hrozně zaláteřil a honem slez dólu. Utikal, co mu jen nohy stačily. Tenkrát sem ušil na hřbet notnej bácanec“ (Korejz Blatinský, J.: Vejchysty..., s. 152).

Se stavěním máje se na mnoha místech konala veselice. Slavilo se v hospodě nebo na návsi pod májí, jako tomu bylo ve **Slemeně, Ličně, Lukavici, Častolovicích, Česticích, v Olešnici, Malé Lhotě** (dnes Lhoty u Potštejna) a v Petrovicích. Dnes se běžně staví májka v **Olešnici** u Rychnova n. Kn.

Májky (ilustrace z knihy Č. Zibrta *Veselé chvíle v životě lidu českého* z r. 1950).

2.6 Letnice

Letnice se lidově říká **Svatodušním svátkům**. Připomínají vznik křesťanské církve. Slaví se padesát dnů po Velikonocích a vrcholí **Božím hodem svatodušním**. Ten připadal, stejně jako Boží hod velikonoční, na neděli.

Kromě oslav pořádaných církví se o Letnicích konaly oslavy a hostiny, při kterých se zpívalo a tančilo. Svatodušní pondělí bylo pak dnem řady lidových obyčejů.

Letnicím se kdysi říkalo **Zelené svátky**. Domácnost se musela celá uklidit, týkalo se to i chlévů, stájí, kurníků a stodol. Lidé totiž věřili, že čistota je ochráně před mocí zlých duchů, čarodějnic a dalších temných sil. Jde o pozůstatek dávného pohanství.

Po dobu těchto svátků měli lidé ozdobená okna, někdy i dveře, lipovými větvíčkami, kterým říkali máje. V **Záměli**, **Pekle nad Zdobnicí** a v **Rychnově** je nechávali tak dlouho, dokud větvíčky neuschly.

2.7 Svatojánská noc

24. června je **svátek svatého Jana Křtitele**. Připadá na dobu **letního slunovratu**. To byl v minulosti den magických pohanských obřadů. Byl to čas oslav nastávajícího léta a blížící se úrody.

Traduje se **mnoho pověr**. Léčivé bylinky natrhané v noci před svátkem mají prý zázračnou moc. Říká se jim svatojánské koření. Užívaly se k uzdravování i v lidové magii. Lidé si pěstovali bylinky na vlastní zahrádce. O svatojánské noci je ovšem sbírali na lesních paloučcích. V lesích se tu noc daly nalézt skryté poklady. Jsou prý tam, kdy září kapradí. Šťáva ze zářícího kapradí mohla učinit člověka neviditelným nebo ho naučit rozumět řeči zvířat.

Došlo i na opatření proti čarodějnicím: „*U Doudleb v předvečer Jana Křtitele seberou hoši koště, kde jen jaké naléztí mohou, jdou s nimi, aby prý nemohly čarodějnice na koštěti do sněmu letěti, za osadu na nějaké návrší, kde smolou napuštěná košťata pálí, rozličné žerty přitom provádějící*“ (Kodousek, V.: Monografie Doudleb, I., s. 47). Zmínka o pálení košťat v **okolí Doudleb n. O.** pochází z doby kolem roku 1870.

V **Lipovce** u Rychnova n. Kn. mládež na obecní louce pálila kupu dřeva vždy v neděli nejbližší svátku Jana Křtitele, přičemž slavnosti předcházela průvod s hudbou. Dívky měly na hlavách věnečky z květů. Po zapálení ohně se uchopily za ruce, udělaly kolo kolem ohně a zpívaly: „*Hajlo, husy ze pšenice, hajlo, husy ze žita, lepší je ta malá holka, nežli je ta veliká!*“ (Zrůbek, R.: Jaro, léto..., s. 156).

Svatojánská noc byla spojena s řadou zvyků, které přežívaly hluboko do 20. století: „Ke Svatojánské noci neodmyslitelně patřily i svatojánské ohně. Hranice se nejčastěji zapalovaly na kopcích. Přes ohně se skákalo, což prý zajišťovalo pevné zdraví. Ruku v ruce skákaly i zasnoubené dvojice, které testovaly, zda budou mít šťastné manželství. Také se zapalovala pletená rákosová kola a pouštěla se jako symbol zapadajícího slunce ze strání dolů. Vzpomínala moje matka, jak v Kostelci v lomě se ta kola pouštěla.

Stejně mocná jako svatojánská rosa byla i svatojánská voda. Na svatého Jána byl každý přírodní zdroj vody považován za posvěcený, vhodný k rituální očištné koupeli. Takovéto koupele probíhaly zejména v noci, pronášely se při nich nejrůznější modlitby a zaříkání a lidé v nich spatřovali nejen prostředek k očištění a ozdravení těla, ale také ducha. Koneckonců paralela se křtem Páně v řece Jordán je zde více než zřejmá“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

Svatojánská skála u Rychnova nad Kněžnou kolem r. 1880 (kresba Karla Liebschera, z knihy Čechy, Díl 5. Hory Orlické).

2.8 Slavnost Těla a Krve Páně – Slavnost Božího Těla

Jedenáct dní po Božím hodu svatodušním nastává **Svátek Božího těla**. Říká se mu také **Slavnost Těla a Krve Páně**. Konala se prosebná procesí ke čtyřem oltářům, které byly postaveny mimo kostel. U oltářů se svěřily květinové věnečky. Prý měly moc chránit před blesky. Lidé se modlili za příznivé počasí během léta a za ochranu před pohromami.

Den této slavnosti se řídí datem Velikonoc v daném roce. Je to trochu složité: doba velikonoční končí nedělí Soslání Ducha svatého. O týden později nastane neděle Nejsvětější Trojice a následující čtvrtek připadá na slavnost Těla a Krve Páně:

„Na svátek Božího těla se konaly průvody věřících s korouhvemi k oltářům okolo kostelů. Družičky cestu před monstrancí sypaly okvětními lístky a květinami. Ve vlasech měly uvité věnečky z mateřídoušky. V předvečer svátku jsme chodily na mateřídoušku na meze a pletly věnečky a předháněly se, kdo bude mít věneček nejkrásnější - věřte, nebyla to legrace, aby věneček byl pevný, dostatečně velký... Po obřadu se věneček pověsil doma na krucifix a krásně voněl. Větvičky z výzdoby si hospodyně rozebíraly a zapichovaly je na svá políčka jako ochranu před neúrodou“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

2.9 Zahájení žní – sv. Markéta

Známa pranostika říká, že „Svatá Markéta hodila srp do žita“. Svátek, který připadá na 13. červenec, zahajoval v českých zemích žně. Sv. Markéta je tedy symbolem začínající sklizně obilí:

„Za ženci posekané obilí vázaly ženy do snopků, ze kterých se stavěly panáky, aby obilí, než se odveze, došlo a bylo chráněno před deští. Když se obilí dovezlo na statek, muselo se vymlátit. Nastoupila parta s cepy a ty v rytmu nějaké písně obilí vymlátily. Později byly používány mlátičky poháněné elektrinou, které oddělily zrna, plevy a slámu. Zrna se dosoušelo na sýpkách, kde bylo nutno je přehazovat, aby nezplsnivělo. Plevy se přidávaly jak do krmení dobytku, tak i jako sláma na podestýlku. Zpočátku kolektivizace se velké mlátičky vozily na pole, později nastoupily kombajny.

„Sama pamatuji, jak se ke žním přistupovalo s úctou, radostí a zodpovědností, protože jejich výsledek zajišťoval obživu pro další rok jednak rodině, tak i prodej zrna byl důležitý. Stalo se, že pokud se hnala bouřka, tak nás děda vzbudil třeba o třetí ráno, zapráhl žebřinák a jelo se pro panáky, aby obilí nezmoklo a bylo ve stodole. Že se nám nechtělo – smlouvání s autoritou nebylo možné – taky v tomto výjimečném případě jsme mohli jet s vozem šrekou přes pole, ne po mezi, a zkrátit si tak cestu. Jinak se muselo jezdit po

mezích, abychom pole neudusali a ráfky kol nevytlačily vzduch z půdy a nezabily organismy v půdě žijící. Kdyby děda dnes viděl ta monstra valící se po polích – nevím jaký by měl komentář... Vždyť nám kladl na srdce, že zem (půdu) máme půjčenou od svých vnoučat...“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

Sklizeň ovsa (Krchleby, červen 1944).

2.10 Obžínky (dožínky)

Jak už víme, staročeské pořekadlo říká o začátku žní, že svatá Markéta hází srp do žita. Žně bývaly svátkem pro celou vesnici. Lidé na polích žnuli obilí kosami a srpy, vázali je do snopů a při práci si prozpěvovali veselé písně. Na sklizni závisel blahobyt v příštím roce.

Už v pohanských dobách lidé děkovali bohům za úrodu různými obřady. Ty se časem proměnily ve slavnost obžínky, nebo také dožínky. Velký význam měl **poslední dožínkový snop**. Různě se zdobil a domů se vezl s velkou slávou.

Dožínky neměly pevné datum, probíhaly v srpnu a hlavně na panských dvorech nebo u větších selských statků. Radování začalo na konci žní tak, že mladá dívka s věncem na hlavě podala hospodáři věnec upletený z obilí a barevného kvítí a popřála mu štěstí, zdraví a blahobyt v celém příštím roce. Obžínky se slavily až týden. Hodně se jedlo, pilo a tančilo. Není divu, práce na polích byly u konce.

O tom, jak probíhaly obžínky kolem v **Tutlekách**, **Ještěticích**, **Slemeně**, **Častolovicích**, **Doudlebách** a v **Ličně**, napsal někdy v roce 1920 odborný učitel Josef Antušek: *„Po skončených žních slavívají se v mnohých místech, zvláště kde jsou dvory nebo větší statky, obžínky. Když se odváží poslední fůra obilí z pole, dělníci a dělnice posadí se na vůz ozdobený kyticí polních květin a po celou cestu z plna hrdla výskají a zpívají. Žena, jež svázala poslední snop, jest „bába“ a dostane se jí kytice všeho druhu obilí promíšeného kvítím a mimo to je od hospodyně hojně obdarována. Čeled' blahopřeje hospodáři, který jí pak přichystá občerstvení a veselici spojenou s tancem“* (Rychnovsko a Kosteletcko, s. 244).

O něco mladší je vzpomínka ze **Záměle**: *„Pamatuji, že o dožínkách byl ve statku na dvoře zbudován opentlený venkovní parket, kam došel krojovaný dožínkový průvod. Děvčata v kroji odevzdala věnec hospodáři s patřičným rýmováním. Ten poděkoval za píli a zahájil dožínkové veselí. Jako děti jsme měly nacvičenou Besedu, potom krojovaná mládež tančila Besedy obě a nakonec tancovali všichni, co byli při chuti, jen my malí jsme se na parketu nemohli motat“* (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

2.11 Pouť

Život našich předků byl spojen s křesťanstvím. Lidé se scházeli v kostele nebo se chodili modlit do menší kapličky. Kostel nebo kaplička stály v každé vsi. Tyto stavby nesou vždy jméno nějakého svatého nebo se jmenují podle některé pro věřící významné události. Proto se říká například kostel svatého Jakuba (Skuhrov nad Bělou), kaple svatého Josefa (Slemeno) nebo kostel Proměnění Páně (Bílý Újezd).

V den, kdy měl daný světec svátek nebo v den výročí události, podle které stavba dostala jméno, se slavila pouť. Pozvali se příbuzní, napekla se a navařila spousta dobrých jídel a všichni se radovali.

Z trhů, na které kromě obchodníků a kramářů přijížděli i různí potulní baviči, kejklíři, zpěváci a loutkaři, se postupně vyvinula pouť tak, jak ji známe dnes – se spoustou cukrovinek a atrakcí. Už před sto lety nebylo možné, aby se na vsi nekonala pouťová taneční zábava...

Významným poutním místem, kam přicházela procesí i z velké dálky, byl **kostel Panny Marie Bolestné** s monumentálním schodištěm **na vrchu Homol** (u Borovnice a Lhot u Potštejna) z konce 17. století.

Zajímavým poutním místem se stal po roce 1990 **kostel Nanebevzetí Panny Marie v Neratově** v téměř zaniklé vsi za hřebenem Orlických hor, o což se zasloužil člověk, který pocházel zdaleka: „Josef Suchár Neratov objevil v roce 1987. Ač původem z Brna, Orlické hory znal velmi dobře díky působení v tamním skautském táboře. Po roce 1989, kdy mohl vykonávat kněžskou činnost veřejně, požádal královéhradeckého biskupa o přidělení farnosti. Začal působit v Rokytnici v Orlických horách a postupně dostal na starost 11 dalších farností, včetně té neratovské. Kostel už byl pouhou zříceninou a nebýt výjimečné atmosféry, která se zde zachovala, možná by člověk jen mávl rukou a vydal se dál.“ (<https://www.neratov.cz/o-nas/historie-sdruzeni-neratov/>).

Po třech desítkách let je neratovský kostel postavený v letech 1723-1733, poničený koncem II. světové války a v následujících letech zcela zdevastovaný, originálním způsobem obnovený. Stal se vyhledávaným cílem poutníků i běžných turistů. Málokdo dnes

Kostel Nanebevzetí P. Marie (Neratov, 1723-1733, stav v r. 2012).

ví, že kdysi sem vždy v polovině srpna mířily kroky poutníků, kteří přicházeli poděkovat Panně Marii za vydařené žně. Německé obyvatelstvo už v Orlických horách dlouho nežije...

Místem slavných poutí je už dlouhá léta **Potštejn**. Pouť se tu koná kolem 20. května a má dlouhou tradici. Velmi známá je také pouť **v Opočně**, která připadá na 2. srpen a lidé ji znají jako „porcinkulí“. Zvláštní název souvisí s tím, že ve městě kdysi byl kapucínský klášter. Církevní řády františkánů a kapucínů odvozovaly svůj vznik od místa zvaného Porzioncula v italském městečku Assisi, rodišti sv. Františka. Od tohoto názvu je odvozeno právě slovo „porcinkule“.

V červnu se můžeme vypravit na **pouť do Orlického Záhoří**. Kromě bohoslužeb zde lze navštívit jarmark s doprovodným hudebním programem.

Následující měsíc se na historickém náměstí v Rokytnici v O. h. koná tradiční **Anenská pouť**. Nechybí tu vystoupení šermířských a hudebních skupin, ukázky práce řemeslníků. Součástí programu jsou Horalské hry (viz níže). Na Anenském vrchu se vždy slouží poutní mše.

2.12 Posvícení

Pokud se postavil nový kostel nebo kaplička, musela být stavba před otevřením slavnostně vysvěcena. **Den výročí vysvěcení kapličky nebo kostela** byl dalším veselým časem – posvícením.

Posvícení, kterému se na Moravě výstižně říká **hody**, se slavilo v nejrůznějších částech roku, nejčastěji v období od konce léta do počátku zimy. Bylo bohatou slavností. Obvykle trvalo tři dny, ale někdy i celý týden. Každá rodina si zvala příbuzné a hosty a snažila se je co nejštedřeji pohostit. Všude byla spousta jídla. Tradičními posvícenskými pokrmy jsou husa a posvícenské koláče.

Čas radovánek a hodování končil v pondělí **zlatou**, neboli **krásnou hodinkou**. Celá vesnice i lidé z okolí se sešli v hospodě a dlouho tančili a radovali se.

S posvícením v řadě míst souvisela **tradice stínání kohouta nebo kozla**. Šlo o přežívání dávného pohanského zvyku obětovat živé zvíře, aby se do budoucna zajistila dobrá úroda. K obřadnímu obětování kohouta docházelo i jindy – o letnicích, o pouti, během dožínků, dokonce i na některých svatbách.

Kolem roku 1850 stínali ve **Vamberku** kohouta u kapličky P. Marie, nedaleko posvátné studánky. Na začátku 20. století tradice stínání kohouta přežívala v **Brné u Potštejna** a v **Borovnici**.

Obdobnou tradicí bylo stínání nebo házení kozla: „*Na návsi sejde se celá obec, velcí i malí a v průvodě, v jehož čele vedou kozla, s hudbou jdou k hostinci, kde je upraveno lešení. Kozla dopraví na lešení a „kat“ (řezník) neb jiný výmluvný tlampač přečte obžalobu na kozla i vyřkne nad ním ortel: „Jsi odsouzen k smrti, protože jsi sežral panenkám věnečky a panímám okousal zeleninu.“ Oznámí jeho testament a pak mu usekne hlavu nebo hodí kozla dolů, kde ho zabijí, stáhnou, upekou a snědí. Pak se tančí“* (Rychnovsko a Kosteletsko, s. 246).

Ortelování kozla (Josef Korejz Blatinský).

V roce 1794 městská rada v **Rychnově** řeznickému cechu zakázala házet kozla z radnice nebo z jiného domu na náměstí s tím, že to lidi odvrací od práce a podporuje pití, což přináší mrzutosti.

I v **Pěčíně** bylo stínání kohouta spojeno s průvodem a hudbou: „*Dva mládenci vynesli z určeného stavení kohouta přivázaného na vysoké tyči a nad hlavami průvodu jej nesli na místo poprav, poblíž hostince. Cestou i při hře se vybíraly od přihlížejících peníze na kohouta a na „zalítí“ jeho dušičky. Co se v ten den nevypilo, zůstalo nazítří, kdy posvícení začalo průvodem od kostela po ranní mši a končilo zase v hostinci“* (Zrůbek, R.: Jaro, léto..., s. 165).

Také ve **Vamberku** ještě v polovině 19. století shazovali kozla. Kohouta stínali nedaleko odtud, ve vsi **Záměl**: „*Posvícení v Záměli, jak vzpomínala moje sousedka, trvalo*

od neděle do úterý. V neděli bylo pro všechny věkové kategorie. Pondělí pro mládež a v úterý byly dozvuky posvícenské. Pod okny sálu kde se v pondělí tančilo, se sešly babky, které šmírovaly, kdo a s kým tančí a jaká že se dá očekávat v budoucnu svatba.

Nedělní posvícenské zábavě předcházela obřad zabíjení kohouta. Už v noci museli hoši někde ukrást nepozorovaně z kurníku kohouta, který nesměl být bílý (ten byl považován za znamení štěstí a požehnání pro ten dům). Na toho se svedly všechny nepravosti a neštěstí, které se vsi staly. Kohout se přivedl s průvodem a muzikou ke starostovi. Průvod s muzikanty navštěvoval dům po domu a lidé prosili hospodáře, aby přispěl na škody způsobené zloduchem, to aby večer v hospodě bylo veseleji. Po vyslechnutí obžaloby byla kohoutovi většinou udělena milost. Někde kohouta odsoudili pod gilotinu a o zábavě se podávala polévka tanečnickům i muzikantům, jinde popravovali kohouta dřevěného“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

K posvícenskému veselí patřily i žertovné popěvky, jimž se říkalo škádlivky. Jednu takovou škádlivku známe z **Bílého Újezda**: „Žádný neví, co jsem já dokázal, žádnéj neví, co jsem doved. Na svatýho Jána ukrad jsem krocana, žádný neví, kde jsem ho sněd. Na svatou Trojici ukrad jsem slepici, žádný neví, kde jsem ji sněd. Na svatýho Vavřince ukrad jsem podsvinče, žádný neví, kde jsem ho sněd“ (Zrůbek, R.: Jaro, léto..., s. 167).

2.13 Dušičky

Lidé od pradávna vzpomínají na své zemřelé blízké a uctívají je. Tato zvyklost u nás vrcholí 1. a 2. listopadu, v čase dušiček.

1. listopad je **Svátkem všech svatých** a 2. listopad je dnem **Památky zesnulých**. Podle lidové víry vystupují večer před Dušičkami duše zemřelých z očiště, aby si odpočinuly od muk. Do lamp se proto místo oleje dávalo máslo, aby si jím mohly trpící duše potřít rány. Proto se také pilo studené mléko. V kraji pod Orlickými horami lidé věřili, že pokud někde zůstane pila nebo nůž ostřím nahoru, duše v očiště musí dvojnásobně trpět.

Na Dušičky se konaly průvody na hřbitov a hroby se zdobily květy, věnci a svícemi. Tento zvyk se udržel dodnes.

2.14 Svatý Martin

Dne 11. listopadu má svátek Martin. Ten den se objevuje první sníh. Říká se, že svatý Martin přijíždí na bílém koni. Proč na koni? Martin byl důstojníkem římské jízdy, a kůň k němu proto patří, je jeho atributem.

Na venkově se na sv. Martina pekly a v mnoha domácnostech se dodnes pečou „martinské rohlíky“, známá je i „martinská husa“. A proč husa? Martin byl zvolen biskupem, ale on jako skromný člověk nechtěl úřad přijmout a schoval se do chlívku mezi husy. Ty ho svým kejháním prozradily, skončily tedy za trest na pekáči...

V Dobrušce se každoročně odbýval svatomartinský trh, na který přicházeli lidé z horských vesnic, aby si nakoupili zásoby. Na svatého Martina totiž do našeho kraje přichází opravdová zima...

Svatomartinští koně (výkresy ze ZŠ ve Skuhrově n. B.).

3. Světské tradice

Už víme, že řada tradic vycházela z křesťanského náboženství, přičemž některé mají přesah do doby předkřesťanské. Mnohé zanikly (např. přástky a dračky), některé se dočkaly v řadě míst obnovení (např. masopustní průvody, koulení vajec na valbisku), nové tradice vznikají.

Paní Marie Trejtnarová se zamyslela nad tím, **jaký význam pro nás tradice měly a mají**: *„Hlavním významem tradice je vytvářet obsah pojmu vlast, domov, který kromě rodiny a ekonomického zázemí znamená i místní obyčej a společenský život. Jde o společenský styk lidí, jehož podstatnou součástí je družnost lidí, odreagování se po náročné práci a projevení radosti ze života.*

Naši pradědečci s prababičkami dobře věděli, kdy je čas práce a kdy zábavy a odpočinku. I to, že není dobře člověku samotnému a že sdílená radost je dvojnásobná.

Svátky křesťanského roku nejhluběji poznamenaly naši kulturu, počínaje starými lidovými zvyky a konče obyčejí, které dodržuje prakticky každá česká rodina, ať už její členové jsou věřící křesťané nebo ne.

Jiné pravidelně se opakující nové tradice začaly vznikat se zakládáním spolků. Mezi nejstarší patří spolky hasičů, které jsou nejvýznamnějšími účastníky společenského života na venkově, byť jejich prvotní poslání bylo chránit majetky před ohněm a pomáhat ohroženým. Tradice plesů a soutěží k nim dodnes neodmyslitelně patří“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

3.1 Zaniklé a obnovené tradice

Některé tradice známe už jen z vyprávění nebo z vlastivědně zaměřených knih. Dnes již pro ně buď nejsou podmínky, nebo z nějakého důvodu současného člověka neoslovují. Uvedme si alespoň dvě zaniklé tradice, které byly světské, tj. nesouvisely s náboženstvím – jde o **dračky** a tzv. **kukání**.

O **dračkách** již v našem vyprávění byla zmínka. Věnujme se jim ještě jednou a podrobněji. Jde o vzpomínky ze Záměle:

„Drávalo se o zimních měsících, většinou po Novém roce. Draní peří byla i polečenská událost. Dralo se mimo sobotu, která byla vymezena úklidu a koupání a neděle, kdy se světil den, tak se nepracovalo. Samozřejmostí byla návštěva ranní mše svaté a odpoledne se konaly návštěvy příbuzných.

Na dračkách se scházely susedky tu u jedné, tu u druhé, když dodraly, šlo se o stavení dál. Dralo se většinou po poklizení chlěva do desáté večer. Někdy ale celé odpoledne. Velký stůl se dal doprostřed světnice, na něj kamenná mísa, přineslo se v košíku husí peří, které muselo být suché. Dračky ve velkých zástěrách a se šátky uvázanými „na babku“ zasedly kolem stolu, každá vzala do hrsti nedrané peří a dralo se. Nadrané peří se schovávalo pod mísu, pápěří ženy a dívky dávaly do zástěry a sypaly je do připraveného papírového pytle. Z něj se šily podhlavníky pod polštáře. Z velkých nedodraných brk se dělaly mašlovačky. Jako děti jsme se musely vyvarovat lítání a být co možná v klidu, většinou jsme seděly u kamen a s ústy dokořán poslouchaly neuvěřitelné historky, občas se i bály. Dračky byly příležitostí ke sdělování novinek a aktualit z vesnice i ze světa. Děda dělal mašlovačky, tak jsme mu podávaly jednotlivá pířka, která nití proplétal“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

Dávno zaniklým zvykem z okolí Vamberka, je tzv. **kukání**. Kdysi o něm napsal zajímavý článek Josef František Král, ředitel měšťanské školy a autor knihy o dějinách města Vamberka. Vyprávění jsme objevili v etnografickém sborníku vydaném v roce 1896:

„Známo všeobecně, jak bdí hoši venkovští nad tím, aby jim nikdo z okolí, zvláště z města za děvčaty nechodil. Ve vsi **Zámělí u Vamberku** trestají vetřelce (cizáka) způsobem zvláštním, kterýž tuto vypsati chceme. O muzikách nejlepší k tomu příležitost. Tu pak běda mládenci při milostném dobrodružství stíženému. Tomu nastoupiti jest při návratu k domovu pravou cestu křížovou. Domáci chasa zajme „nešťastného“ milovníka, donutí jej vyléztí na strom k účelu tomu zvláště vyhlídnutý, kde musí kukati tak dlouho, dokud chasníkům se líbí. Mezitím co ubožák z hrdla strachem stísněného žalostivé „kuku“ do tiché noci vydává, dovádívá chasa pod stromem žerty si z něho tropí. Teprv když dosti se ho nasoužila a když slíbil vykoupiti se z útrap těch – jest propuštěn. Výkupné řídí se zámožností kukajícího a nové přátelství se příležitostně zapije. Tím uzavřen jakýsi druh „pobratimství“ a odtud nikdo více nepřekáží cizímu mladíku v milostných potulkách“ (Král, J. F.: Kukání, s. 346).

Jiné tradice měly to štěstí, že došlo k jejich obnovení. **Masopustní průvody** s rejem veselých masek v některých místech přežily bez přerušení, jako tomu bylo **na Vrchách** (tj. ve Voděradech, Vojenicích, Ježkovicích, Uhřinovicích, Vyhnanicích a na Nové Vsi) a **v Ličně**. Před nějakými padesáti lety byl ličenský masopust ojedinelou záležitostí, která zajímala etnografy. V roce 1973 masopust **v Uhřinovicích** dokonce natáčela Československá televize. Dnes už by sem na pozvání televizní štáb těžko přijel, masopustní

průvody se staly rozšířenou záležitostí. Týká se to i našeho regionu. Jsou tu dokonce běžné dětské masopustní průvody – známe je například z **Lična** a **Lukavice**.

Maškara na Vrchách (Uhřetov, únor 2013).

V Záměli se podařilo obnovit starý velikonoční zvyk – **koulení vajec na valbisku**. O tom, že jde o dávnou tradici, svědčí článek J. F. Krále z roku 1908 věnovaný koulení vajec ve **Vamberku**, z něhož citujeme. Máme tak k dispozici **popis valbiska a více než 100 let stará pravidla hry**:

„Ve Vamberku a v okolních obcích udržuje se velikonoční „koulení vejcí“ na valbiskách („valbištích“). Valbisko upravují na Bílou sobotu odpoledne. Za mostem (nyní u sv. Jana na podměstí) nasype se vrstva hlíny tvaru obdélníkového. Na hrubší podklad nasype se vrstva popelem promíšené hlíny a upěchuje se. Po délce položí se dvě silnější hrázky, aby se hlína nesesouvala. Násyp opět popelem se posype a válečkem uhladí. Tak docílí se plochy podobné mlatu, hladké. Místa hladká posypávají se žlutým pískem, valbisko občas chvojovým koštětem se zametá. Tím zdržují se hladká vejčička poněkud ve svém běhu. V dolním, mírným obloukem zakončeném a poněkud širším konci valbiska

načrtne se řada příčných, mělkých rýh, aby se snáze změřilo, které vajíčko nejdál doběhlo. Délka valbiska obnáší asi 6 1/2 m, šířka 1/2 m (dole o něco více); výška násypu nahoře 10 cm a dole 3 cm, čímž docílí se spádu dostatečného. Na horním vyšším konci položí se dřevěný můstek (vidlice „šábes“ zvaná), na který i 10 vajíček za sebou položití možno. Vajíčka založí se kamenem, hráči se dohodnou o sázku, odstraní se rázem kámen a pustí vajíčka; které nejdále doběhlo, vyhrává. Majitel vyhrávajícího vajíčka zvolá: „Mý vajíčko!“ Zvolá-li hráč „to lam!“, dostane se vyhrávajícímu všech vajec, kterými se koulelo. Jedno patří staviteli valbiska, řediteli hry.

Vejce možno vyplatiti. Zvolá-li hráč „to tam třemi krejcarey vyplatit!“, tu dostane vyhrávající místo vajíčka 3 krejcarey. Hraje-li se o krejcar, zaplatí všichni vítězi po krejcaru. Doběhnou-li cíle 2 vajíčka, volá se „ničí!“ a hraje se znova. Hráči dbají úzkostlivě, aby získali vajíček pěkně kulovatých, s nadějí na vítězství; prý vyhrávají dobře uvařená. Koulívá se dříve jen na zkoušku“ (Král, J. F.: Koulení vejci na valbisku, s. 392-393).

Ten, kdo **ve Vamberku** postavil valbisko, dostával začátkem minulého století od hráčů odměnu v podobě několika krejcarů. Začalo se hrát na Boží hod velikonoční (tj. o velikonoční neděli) odpoledne. Následujícího dne, tj. o pomlázce, se hrálo po celý den, a to už od rána. O třicet let dříve, tj. kolem roku 1880 se ve Vamberku hrávalo na 7 až 10 valbiskách. V době, kdy J. F. Král napsal svůj článek, stavělo se jen jedno nebo dvě valbiska. Obyčej byl tedy již tenkrát v úpadku. Je proto zajímavé, že **se koulení vajíček podařilo v Záměli obnovit.**

V této obci je knihovna, a právě tady v 90. letech obnovili také **tradici černých hodinek:**

„Víte, co byly černé hodinky? Když se navečer poklidilo, tak v rámci šetření petrolejem, později i elektrickou se rodina sešla společně ve světnici a vyprávělo se, vzpomínalo, na pořadu byly i strašidelné historky – dnes bychom řekli hororového charakteru, kdy jsme často nebyli schopni rozlišit pravdu a vypravěčské umění, fantazie pracovala naplno. Někdy se stavil někdo od sousedů, nebo příbuzných z druhého konce vsi, který zaručeně přinesl nějaké novinky. Sedávalo se podle pece, kamen, lavici, my jsme sedávali na polenech připravených k topení. Navařen byl nejčastěji lipový čaj, který nám maminka osladila syrobem, uvařenou cukrovou řepou. Syrob se používal jak ke slazení místo medu, tak i na chleba a na některé pečivo“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

3.2 Nové tradice

Každá tradice vzniká tím, že jde o opakovanou činnost, které se účastní větší množství lidí. Během posledních sta let se tak v našem regionu objevila celá řada nových tradic. Některé z nich již žijí v podvědomí obyvatel Orlických hor a Podorlicka, na jiné si teprve pomalu zvykáme. Je jisté, že ne všechny budou mít dlouhého trvání, ale jsou tu tradice, jež stojí za pozornost.

Uvedme alespoň ty nejzajímavější. Půjde většinou o jejich výčet a stručnou charakteristiku. Pokusili jsme se o tematické rozdělení (římská číslice v závorce = měsíc, kdy akce probíhá, dále je uvedeno místo, kde se koná):

3.2.1 Tradice související s adventem, Vánocemi a Velikonocemi

Vánoční jarmark (XII, Bartošovice v O. h., Javornice), **Čertovské rojení s čertovskou školou** (5. XII, Záměl), **Tvorba vánočních dekorací** (XII, 14 dnů před Vánocemi, Libel), **Rozsvěcení vánočních stromů** (XII, prakticky ve všech obcích).

Hraný vánoční příběh pro školy a školky (XII, zámek Potštejn), **Betlémy na zámku** (XII, výstava betlémů na zámku v Kvasinách), **Vánoční výstava betlémů** (XII, Společenské centrum v Rychnově n. Kn.), **Rozdávání betlémského světla s živým betlémem a koledami** (24. XII., Záměl, U Karla IV.)

Vánoční výzdoba před Společenským centrem v Rychnově nad Kněžnou.

Velikonoční a vánoční výstava (III, Bartošovice v O. h., Na Kopečku), **Koulení vajíček na valbisku** (III, Záměl, obnovená tradice), **Velikonoční výstava** (IV, Častolovice, zahrádkářská výstava s celokrajským dosahem), **Společná barvení velikonočních vajíček** (IV, Bílá sobota, Libel), **Dívčí koleda** (IV, Záměl), **Velikonoční výstava** (IV, 14 dní před Velikonoce, Záměl - u Karla IV a ve mlýně).

3.2.2 Akce související s ročními obdobími a proměnami přírody

Příjezd Rampušáka (II/III, Deštné v O. h. – ukončení lyžařské sezóny v Orlických horách), **Vítání jara** (III, Rychnov n. Kn.), **Probouzení lesa Včelného** (IV, Rychnov n. Kn., pro děti – „lesní barevné hádanky“), **Putování ke studánkám** (1. V., Záměl), **Loučení s létem** (IX, Rychnov n. Kn., Skuhrov n. B., Solnice – zde spojeno s koloběžkádou, Kačenčino loučení s létem v Jedlové), **Slavnosti zahájení zimy s Rampušákem a Kačenkou** (XII, Rokytnice v O. h.).

3.2.3 Hasičské a turistické akce

Realizaci velké části obnovených tradic zajišťují **sbory dobrovolných hasičů**. Hasičské spolky v řadě míst vznikly už v 19. století a od té doby se staly nositeli kulturního života na venkově, a nejde jen o tradiční hasičské plesy a taneční zábavy.

Byli to většinou hasiči, kdo na vesnicích zakládali knihovny a organizovali **ochotnické divadlo**. Právě kvůli amatérskému divadlu najdeme ve starých hospodách sál a jeviště. V zimních měsících, kdy se nepracovalo na poli, a proto bylo dost času, ochotníci nacvičovali nový kus, jak se říkalo divadelní hře. Hostinský mohl být spokojený – měl zajištěnou tržbu. Při zkouškách se nějaké to pivíčko vypilo... Uvedení hry (většinou ještě před začátkem polních prací) bylo pro vesnici velkou událostí.

Někde měli i **loutkové divadlo**, jako tomu bylo např. v hostinci U Turistů v **Kvasinách**. Dnes tam najdeme značkovou prodejnu náhradních dílů na automobily Škoda...

Pohádka O kouzelné perle - z ochotnického představení v Kvasínách (27. 1. 2013).

Stoletou tradicí se staly **hasičské soutěže a společná cvičení**. Takzvané okrskové soutěže dnes probíhají po celém regionu. Vzhledem k dlouhé době trvání hasičských spolků se vždy s velkou slávou připomínají jejich „kulatá“ výročí – 100, 110, 120, ba i 130 let trvání...

V organizaci nejrůznějších soutěží a společenských akcí už dlouhou dobu vynikají hasiči z **Kvasin**. V Orlickém Záhoří hasiči společně s obcí pořádají dokonce mezinárodní soutěž, která se pomalu stává tradicí (koná se vždy v červenci) – jde o **Orlicko-bystřický putovní pohár**.

Historická stříkačka a hasiči z Uhřinovic - oslava 110 let trvání sboru (19. 5. 2018).

Klub českých turistů (dříve československých) vznikl už v roce 1888, turistika se ale stala velmi oblíbenou záležitostí až ve 20. století. Známou **Masarykovu chatu** na hoře Šerlichu (1027 m n. m.) nedaleko Deštného v O. h. postavil v letech 1924-1925 Klub čs. turistů z Hradce Králové. Chata je dodnes vyhledávaným cílem výletníků z celé republiky.

Tradice turistiky je v regionu dodnes živá. Starší z nás se pamatují na masovou akci nazvanou **100 jarních kilometrů**, v jejímž rámci se účastníci v době od prvního jarního dne do začátku prázdnin snažili pod hlavičkou tělovýchovné organizace ČSTV získat odznak a průkazku s názvem Bud' fit. Po roce 1990 masově organizovaná turistika, při níž se musela vyplňovat řada výkazů, zanikla.

Masarykova chata na Šerlichu - v letech 1924-1925 ji postavil Klub českých turistů.

Tradice ale přežila ve svobodnější podobě. Klub českých turistů Solnice už dlouhou dobu pořádá pochod nazvaný **Solnickou solnou stezkou**. Poslední už 47. ročník Solnické solné stezky se konal 1. června 2019.

Jsou tu i jiné, v regionu známé a pravidelně se opakující, turistické akce. Klub českých turistů Sopotnice ve spolupráci s obcemi Sopotnice a Potštejn pořádá oblíbený **Pochod přes tři hrady** (v roce 2019 proběhl 11. května).

Za zmínku stojí také **Ličenské kolečko**, věnované turistické jízdě na kole. „Kolečko“ pořádají TJ Sokol Lično a Klub českých turistů Sopotnice. V květnu 2019 trasu příznivci cykloturistiky absolvovali již posedmnácté...

Tradicí se zřejmě stanou: **Floriánkova stezka** (V., Záměl – pro rodiny a hendikepované), **Cyrilometodějská pouť ke Kunštátské kapli** (V, turistický pochod) a **Ťap, ťap okolím Pěčina** (IX, procházka rodičů s dětmi).

3.2.4 Akce s historickou tematikou

Tradicí se pomalu stávají akce související s bohatou minulostí regionu: **Půtovy zámecké slavnosti** (VI, zámecký park v Kvasinách, ukázky historického šermu), **Horalské hry** (VII, Rokytnice v O. h., horalské klání, součást programu Anenské pouti, skotské tradice), **Výstava historických traktorů, strojů a vozidel** (VII, Houdkovice), **Tavení skla dřevem** (VIII, Deštné v O. h., významná akce vztahující se k dávnému orlickohorskému sklářství, svátky skla, účast sklářských mistrů).

3.2.5 Tradice orlickohorského zemědělství a starých řemesel

Znáte někoho, kdo dnes umí posekat louku obyčejnou kosou? V **Nebeské Rybné** se každoročně koná (vždy v červnu) soutěž sekáčů v kosení trávy nazvaná **Orlický sekáč**.

Již od 17. století žije ve Vamberku a okolí krajkářství. Výroba krajek je řemeslem na pomezí umění. Každý rok se **ve Vamberku** setkávají krajkářky – červencová **setkání krajkářek** s ukázkami jejich umění jsou vždy slavnostní událostí.

Ve **Skuhrově n. B.** se stávají tradicí **Proměny dřeva**. V areálu zdejšího hradu se setkávají mistři v řezání motorovou pilou.

Tradice dožinek byla obnovena ve **Slatině n. Zd.** a v **Třebešově** (VIII-IX).

Svatomartinské slavnosti, které se konají vždy v listopadu **v Rychnově nad Kněžnou**, jsou spojeny s pestrým programem, v němž nechybí průvod svatého Martina a stánky řemeslníků.

V Orlických horách byl vždy dostatek dřeva. A právě **se dřevem pracovala spousta lidí** – těch, kdo dřevo vytěžili a prvotně zpracovali, a hlavně řemeslníků a výrobců nejrůznějších předmětů. Vyjmenujme si je: dřevaři, pilaři, sekerníci, bednáři, koláři, šindeláři, tesaři, truhláři, hřebenáři, lžičaři, mísaři, neckáři, vařečkáři, kolovratníci, soustružníci, varhanáři, pažbaři, pumpaři, řešetáři, košíkáři, metlaři, proutkaři, štětkaři, kartáčníci, hrabičkáři, krabičkáři, sirkaři, špejlaři, řezbáři a hračkáři. Je tu tedy dávná a pro mnohé současné výrobce inspirující tradice práce se dřevem...

3.2.6 Trhy a jarmarky

Slavnosti a pouti se neobejdou bez prodejních stánků, stejně jako trhy a jarmarky. Ty už se postupně také stávají tradicí. Nejznámější a rozsahem patrně největší jsou **Zámecké farmářské trhy** v Doudlebách nad Orlicí, které se s výjimkou ledna a února konají každý měsíc.

Na srpen připadá **Rychnovský jarmark**, na září **Staročeský jarmark** v Javornici, kde nechybí ani ukázky starých řemesel. V září můžeme ve **Vamberku** navštívit **Svatováclavský jarmark**.

Tradicí se staly **předvánoční jarmarky**, které jsou pořádány v řadě míst – jmenujme alespoň **Bartošovice v O. h., Javornici** a **Skuhrov n. B.**

3.2.7 Kulturní akce

S Rychnovskem je spjata řada kulturních akcí, které se staly již tradicí, přičemž některé z nich svým významem daleko přesahují region. Uvádíme alespoň jejich výčet a odkazy na webové stránky:

Šlitrovo jaro (III, Rychnov n. Kn., setkání hudebníků a přátel divadla SEMAFOR a příznivců Jiřího Šlitra – <https://www.hkregion.cz/dr-cs/105536-slitrovo-jaro.html>).

Bude nás pět (V, Rychnov n. Kn., festival pěveckých sborů – <http://www.rychnov-city.cz/bude-nas-pet-xi-rocnik/a-3042>).

Voříškův Vamberk (V, tradiční koncerty vážné hudby – <https://theses.cz/id/0pi4qm>, <https://www.orlickehory.cz/index.php?id=5010&lang=cze>).

Varhanní soutěž (V, Vamberk, soutěž hudebníků ve hře na varhany, jednou za 2 roky - <https://www.orlickehory.cz/index.php?id=5010&lang=cze>).

Divadelní léto na hradě Skuhrově (V-VI, divadelní představení v přírodním areálu - <http://www.orlickytydenik.cz/divadelni-leto-na-hrade-2/>).

Poláčkovo léto (VI-VII, Rychnov n. Kn., divadelní festival na počest Karla Poláčka, oficiální web: <https://www.polackovoletto.eu/>).

Chorus camera (VI-VII, Rychnov n. Kn., mezinárodní soutěž komorních a dětských sborů – <http://www.carminarychnov.cz/>).

Divadelní Potštejn (VII, divadelní představení na hradě, r. 2019 proběhl již 7. ročník - <http://divadelni.potstejn.cz/>).

Rybenské hudební léto (VII-VIII, Rybná nad Zdobnicí, festival hudby - <https://www.facebook.com/Rybensk%C3%A9-hudebn%C3%AD-I%C3%A9to-2390119654607335/>).

Putování se Zilvarem (VII-VIII, interaktivní prohlídka města Rychnova n. Kn. pro rodiče s dětmi – podle známé knihy rychnovského rodáka Karla Poláčka **Bylo nás pět** <https://www.kampocesku.cz/clanek/26486/%E2%80%9Eputovani-se-zilvarem!%E2%80%9C>).

Rychnovská osmička (IX, celostátní soutěž amatérských filmařů s mezinárodní účastí - <http://www.filmdat.cz/souteze.php?detail=693>).

Filmový smích (X, Rychnov n. Kn., celostátní tematický seminář filmových klubů – <http://www.kulturark.cz/23-pravidelne-akce/11-filmovy-smich>).

3.2.8 Sport

Šediváčkův long (I, Deštné v Orlických horách, závody psích spřežení, jsou nejnáročnější v celé střední Evropě - https://czechlongtrail.com/?page_id=40).

Šediváčkův long (fotografováno u Masarykovy chaty, 24. 1. 2019, foto: Petra Anderlová).

Nejúspěšnější sportovec roku okresu RK (II, Rychnov n. Kn., vyhlášení během slavnostního večera, - <https://www.facebook.com/nej.sport.rychnovska/>).

Prorubská lávka (VII, Liberk, soutěž - <https://www.facebook.com/ProrubskaLavka/>,

Rychnovský classic marathon (VIII, Rychnov n. Kn., mezinárodní otevřený běžecký závod - <http://www.3athlon.com/>).

Orlický bloudil (VIII, poslední sobota, Rokytnice v O. h., orientační závod dvojic na kolech, horská kola, doprovodný program pro děti - <https://www.orlickybloudil.cz/>).

3.2.9 Ostatní

Lampionové průvody – probíhají v řadě obcí u různých příležitostí (pálení čarodějnic, rozsvěcení vánočních stromů apod. – dle místních podmínek).

Dětské dny se pořádají začátkem června takřka v každé obci.

Organizátorem těchto tradičních akcí bývá obec, většinou ve spolupráci se sbory dobrovolných hasičů, někdy se na organizaci podílejí i jiné spolky, knihovna či škola.

V mnoha obcích se v poslední době ujala nová tradice, **pohádkový les** pro děti. Originalitou vynikají tyto akce např. v Kvasinách, kde mají pohádkové bytosti „základnu“ na zámku, či ve Vojenicích – tam pořadatelé využívají malebná zákoutí ve vsi a nejbližším okolí.

3.2.10 Některé významné akce v nejbližším okolí

Závody v autokrosu (VIII, Dobřany, kromě autokrosového závodu, se zde pravidelně konají i zimní závody – motoskiöring - <http://www.autokrosar.cz/index.php/trat-mmcr-dobranay/>).

Svatováclavské slavnosti (IX, Dobruška, tradiční jarmark na náměstí, vystoupení kejklířů, hudebních skupin a orchestrů - https://www.mestodobruska.cz/mesto/kultura-a-sport/kulturni-a-sportovni-akce/svatovaclavske-slavnosti-2019-1445_858cs2048.html).

Setkání sokolníků (X, Opočno, slavnostní setkání sokolníků s mezinárodní účastí - <https://www.zamek-opocno.cz/cs/akce/37158-51-mezinarodni-setkani-sokolniku-opocno-2018>).

Výlovy rybníka Broumaru (X-XI, Opočno, každé 2 roky, o prázdninách Opočenské rybí hody - https://www.facebook.com/pg/rybarstviopocno/events/?ref=page_internal, <https://www.atlasceska.cz/kalendar-akci/vylov-rybnika-broumar-opocno-71083>).

Výlov rybníka Broumaru v roce 1934 (historická fotografie).

4. Tradice spojené s běžným životem rodiny

4.1 Narození a křtiny

Děti se rodily doma, někdy dokonce i přímo na poli, lékaře lidé k porodu nevolali, zastala ho porodní bába, která měla od dob vlády Josefa II. za sebou zdravotnický kurz ukončený zkouškami – víme např., že v **Ličně** byla taková porodní asistentka – „baba examinovaná“ zapsána roku 1797. Někdy musely s porodem pomoci jen zkušené susedky.

S porodem souvisela **řada magických úkonů**: *„Chlapce zabalili do zástěry, aby měl rád děvčata, dívku zase protáhli mužskými nohavicemi, aby měla dostatek ženichů. Dítě pokládali pod stůl nebo pod lavici, aby bylo hodné a poslušné. Až do poloviny 19. století měly dětem osud určovat tři sudičky. Do první koupele byly vkládány chlapcům klíče, aby měli sílu a rozum, děvčátkům zase žitná sláma, aby měly pěkné vlasy. K tomu se přidávaly další předměty symbolizující životní sílu, jako byla vejce, mléko, byliny či svěcená voda*

a meziválečném období i peníz pro štěstí a bohatství. Voda z koupele chlapců se vylila k tvrdému stromu, aby hoch byl vysoký a otužilý, z koupele děvčete k jabloni, aby byla sladká a milá“ (Dějiny hmotné kultury a každodennosti, s. 135).

Na Vrchách, tj. ve Voděradech, Uhřínovicích, Ježkovicích, Nové Vsi, Vojenicích a Vyhnanicích, ale také v Ličně a v Ostašovicích se dlouho udržel zvyk udělování šavle otci, jemuž se narodilo děvče. Pečoval o to Spolek zklamaných otců: *„Vyjeli tři výboři tohoto spolku (předseda, jednatel a pokladník), oblečení do fraku s cylindrem na hlavě, často provázeni místní hudbou, až přišli před stavení nového otce, aby mu udělili šavli. Bývala buď skutečná po vysloužilém vojákovi, ta byla putovní a návratná, když mělo dojít k dekorování následujícího nového otce, nebo šavle dřevěná, ozdobená třapcem, zavěšená na barevné stuze, a ta zůstávala v rodině. Někde výboři přinesli žertovně sepsaný diplom se stuhou a pečeti“* (Zrůbek, R.: Jaro, léto..., s. 151).

Před křtem se vybírali kmotrové a kmotry novorozence, kteří při křtu drželi dítě v rukách. Výběr měl na starosti otec, případně ho zastoupila porodní bába. Až do poloviny 19. století měli kmotři v případě osiření dítěte odpovědnost za jeho výchovu a materiální zabezpečení. Kmotrové a kmotry dávali u různých příležitostí kmotřenci nebo kmotřence různé drobné dárky, což souviselo s jejich majetkovým postavením a povahou. Na svatbě byli potom za svědky.

Šavle pro otce dívek z roku 1961 - z Vrchů.

Vraťme se do obce **Záměl**, do doby na přelomu 19. a 20. století: „Věřilo se, že s narozením človíčka – na nebi vysvitla nová hvězdička. Miminko po narození bylo porodní bábou a matkou požehnáno křížkem, následně byl človíček obřadně omyt. Potom, co nejdříve to šlo, se doneslo dítě ke křtu. Rodička zůstávala doma, za farářem šel otec a kmotři, kteří dítě nesli. Křest byl první svátostí, kdy dítě mělo získat dar víry, naděje a lásky. Křtí se vodou - dříve ponořením do vody, dnes jen symbolicky troškou vody.

Důležitou úlohu měli kmotři, kteří se při křtu zavazovali, že v případě nouze budou oporou dítěti, nebo pokud by dítě osiřelo, tak se stávali adoptivními rodiči. Mělo to zásadní sociální význam, žádné dětské domovy nebyly. Samozřejmostí byl dárek do peřinky, často to byl peníz, medailonek, ale záleželo na majetkových poměrech kmotrů. Můj děda nám

ukazoval zlatý dukát, který dostal. Měl mu v největší finanční nouzi pomoci“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

4.2 Dětství

Dítě vyrůstalo v rodině, **hlavně se svojí matkou**. Ta ale měla spoustu povinností nejen v domácnosti, ale i na poli a během různých prací v hospodářství. Na malé děti tedy moc času neměla, i když si je brávala s sebou na pole, kde to nejmenší leželo v polní kolébce. S výchovou pomáhali výměnkáři, tj. většinou rodiče otce dítěte. Právě od dědečka a babičky se děti učily zvládat lehčí práce. Do péče o malé dítě se brzy zapojili starší sourozenci. Dětství s sebou přinášelo mnohem více povinností, než je tomu dnes:

„Děti musely pomáhat. Roznášely produkty k zákazníkům, donášely vodu z obecní studny, sbíraly klásky na polích po žních, pásaly husy, kozy a kravky vyháněly na pastvu atd. Zkrátka lenošení se netrpělo. Po večerech došlo na různé ruční práce a hodně se četlo. A domnívám se, že se nejednalo o nějaké vykořisťování, protože i na hraní se čas našel. Aby se ušetřilo, chodilo se na kutě poměrně brzo. Dospělí většinou vstávali s pozdním rozedněním. Nejprve obsloužili zvířata ve chlévě a na dvorku, potom byla snídane - už s dětmi pohromadě. K snídani býval chléb s máslem nebo syrobem, bílá nebo cikorková káva, děda snídal chléb nadrobený do bílého kafe, protože neměl zuby. Nám se to moc líbilo a často jsme jej napodobovali a velice nám „dědova snídane“ chutnala. Zkušenosti se předávaly formou vyprávění – v některých oblastech v příhraničí děti rozuměly češtině i němčině“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).

S dětskými hrami souvisela **rozpočítadla** – uvedme alespoň dvě z našeho regionu: *„Byla ryba u potoka, měla v hubě klíč, než tam přišla panímáma, byla ryba pryč“* (z okolí Rychnova n. Kn.). *„U paseky dva špalíky, na nich zlatý bič, kup jej brachu od jelena, dej mu za ně fůru sena a běž z kola pryč!“* (z Lična). K lidové kultuře Podorlicka patří také hádanky, např.: *Co padne do vody a nežbluňkne?* (stín), *Peče se to vaří se to, smaží se to, nejí se to?* (špejle), *Vypadá to jako kočka a přece to není kočka?* (kocour).

4.3 Škola a školní docházka

Velkou změnu v životě dítěte představoval nástup do školy. **Povinná školní docházka** byla zavedena koncem 18. století. Venkovské školy, původně pouze větší chalupy, byly žáky doslova přeplněné, vzdělání učitelů nevalné – často šlo o vysloužilé

vojáky, kteří uměli jen číst a psát, ale dokázali si udržet autoritu za pomoci rákosky. Do školy se mělo původně chodit 6 let, ale devíti až dvanáctileté děti měly spoustu úlev, protože musely v době polních prací pomáhat v hospodářství.

Úroveň školství stoupla po roce 1869, kdy vyšly nové školské zákony. Všude, kde žilo více než 40 dětí, měly být zřízeny **obecné školy**, povinná školní docházka byla rozšířena na 8 let s tím, že úlevy pro děti z rolnických rodin přetrvaly i nadále. Na obecné škole se vyučovaly tyto předměty: náboženství, čtení, psaní, vyučovací jazyk (český nebo německý), počítání, přírodopis, základy dějepisu a zeměpisu, kreslení, zpěv, ruční práce a tělocvik. Ke škole náležela zahrada, kde se děti učily zvládat zahradnické práce, a skromně vybavená dílna, kde se vyučovaly ruční práce.

Měšťanské školy byly školami vyššími s tím, že připravovaly žáky ke studiu na odborných školách – v našem případě byla takovou školou např. **Rolnická škola v Kostelci nad Orlicí** založená r. 1895.

Atmosféra vesnické školy se od té dnešní v ledasčem lišila: *„Kantor si uměl poradit se vším, přesto ale často patřil mezi nejchudší, jeho plat býval nuzný, byť jako vzdělanec byl učitel uznávaný. Proto taky nikdo nic nenamítal, pokud dětem vlepil tu a tam nějaký ten pohlavek, často měla žně rákoska. Výprask byl většinou zasloužený a děti si nedovolily ohradit se proti vykonávanému právu ... pokud ano, odpověď byla jasná, „dobře tedy neprovinil ses, ale jistě víš, kdy a kde jsi jakou lumpárnu ztropil a nebyla odčiněna – tak tedy to je za tu“ a nikdo ani nemukl. Rákoska dostávala jméno po prvním uličníkovi, na kterém bylo právo použito. V Záměli to byl František. Pokud kantor řekl „podej mi Františka,“ všechny děti věděly, co bude. Častou zálibou učitele bývaly včely a jejich chov. K úlům pan učitel brával žáky a zajímavě o životě včeliček vykládal. Byl to takový přírodopis s poznáváním květin, motýlů, stromů a ročních období i života okolo“ (Trejtnarová, M.: Tradice, zvyky...).*

4.4 Svatba

Velkým přelomem v životě byla svatba. Mládenci byli považováni za dospělé chlapy až po absolvování vojenské služby, která byla za Rakousko-Uherska tříletá a u vojenského námořnictva, kde sloužilo mnoho Čechů, dokonce čtyřletá. Za Československé republiky trvala vojna dva roky. Chlapci pracující v zemědělství se mohli vojně vyhnout – rolníci měli řadu úlev.

Mladí muži se mohli oženit až tehdy, když byli schopni uživit rodinu. O tom, kdy bude svatba, rozhodovali rodiče, kteří dbali na to, aby nevěsta přinesla do vznikající rodiny odpovídající věno. Naproti tomu rodiče nevěsty by ji nedali někomu, kdo neměl dostatečný majetek. Ke sňatkům proti vůli rodičů docházelo málokdy.

Svatbě předcházely **námluvy**. Budoucí ženich v doprovodu otce a někdy i kmotra vyrazil na návštěvu rodičů své vyvolené. Pokud dívka se svatbou souhlasila, podali si snoubenci před svědky ruku a mohla se připravovat svatba. Rodiče se domluvili na výši věna nevěsty a na tom, co přinese do manželství ženich. V archivech dnes můžeme nalézt svatební smlouvy, v nichž je přesně vypsáno vše, co se týká věna.

Následovala příprava na církevní sňatek – troje **ohlášky** měly zajistit, aby ten, kdo zná nějakou vážnou překážku uzavření sňatku, nemlčel. Vlastní svatbě předcházely schůzky s duchovním a zpověď obou snoubenců, což v případě církevních sňatků platí i dnes.

Na svatbu zval příbuzné a hosty družba, ty nejdůležitější osoby zvala nevěsta. Se zvaním souviselo **roznášení koláčků** – tento zvyk se dochoval dodnes. Koláčky pomohly nevěstě a její matce napéct sousedky.

A kdy byl nejlepší čas na svatbu? V zimě, často během masopustu. Lidé nemuseli pracovat na poli, na přípravu i vlastní svatební veselí bylo tedy dost času. Pokud v době masopustu ve vsi žádná svatba nebyla, lidé říkali, že tam mají prašivý masopust. Svatebním dnem bývalo často úterý – protože ten den byl pod ochranou svaté Anny, která žehnala novomanželům. Svatby se neměly konat v květnu, doba adventu a půstu před Velikonocemi byla zakázaná. Říkávalo se: „*Svatba v máji, do roka máry.*“

Ve svatební den, ještě než se šlo do kostela, si snoubenci museli u rodičů vyprosit povolení k sňatku a požehnání. Po svatebním obřadu následoval zcela nový zvyk – fotografování. Cestu na svatební hostinu většinou narušila mládež, tzv. zatahováním, tj. postavením překážky, která byla odstraněna za nevelké výkupné. Svatební hostina, kterou řídil družba s první družičkou, se většinou konala v rodině nevěsty. Nevěsta a ženich jedli ze společného talíře, aby jejich svazek vydržel.

Po hostině došlo na čepení nevěsty, což byl obřad, kdy jí kmotra nebo družičky sňaly z hlavy svatební pentle a nasadili jí čepec, později šátek. Nevěsta tak byla přijata mezi vdané ženy.

O tom, jaké zvyky doprovázely svatby **v Potštejně** a **v České Rybné**, v roce 1897 vyprávěl rolník Jan Šafránek, tehdy čtyřiašedesátiletý pamětník. I když nebudeme při prvním čtení všemu rozumět, jde o pěknou ukázkou místního nářečí z 19. století:

„Dyž de ženich pro nevěstu nebo k nevěstě, tak matka nařídí nevěstě: Dej pozor, aby tě neviděl, a musíš ho uhlídat dříu sama a dyž ho uhlídáš, tak si před nim dupni – a to vyznamenává, že aby neměla před ním žádný strach, aby se ho nebála, aby s ní dobře zacházel. – Pak dyž dou na ofěru, tak si nevěsta vypučí grejcar na ženichoj, dyby hned měla peníze sama; ale von nesmí vo tom vědět, pro jakou příčinu si to vypučuje. A to znamená, aby co vydělá, aby jí to řádně vodvedl, aby byl hospodář. To byla taková domněnka. – Každá nevěsta musí sedět na rohu u stolu. – Při svarbách se dělaj sbírky na kolíbku, aby měla prej zlaty kruhy. – Při svarbách taky dávají pozor, kerá svíčka (na oltáři) jak kerému hoří; kerému špatně hoří nebo zhasne, že má krátký život. – Taky vo svadbách se mažou kašej. – Pak v hospodě dyž se čepí, to přijde stará svarbí a sdělá jí věneček a ted' tak silně se radujou a vemou ji mezi sebe a tancujou; to je čepení. To pěkně ji vemou mezi sebe, stará svarbí ta koupí šátek a ta jí uváže šátek na hlavu a pak ji vedou do tančírny a hraje se: Už je to uděláno...“ (Potštýn, s. 173).

O některých svatebních zvycích v okolí Rychnova psal před 100 lety rychnovský řídící učitel Antonín Svoboda:

„Když jedou svatebníci do kostela nebo z kostela, bývá průvod provazem stužkami ověšením „zakolíkován“. V **Pekle** jsou svatebčané zatahováni provazem ozdobeným barevnými papíry, na něž jsou zavěšena kola z proutků rovněž barevným papírem polepená. Má se za to, že jest to obraz pronásledování ženicha, jenž v dávných dobách unášel si nevěstu. Svatebčané se dary vykoupí, aby směli jeti dále. Snad i házení koláčů okolo stojícím divákům s tím souvisí.

Na výkup nevěsty upomíná jiný zvyk, jež jsem viděl v **Lukavici**. Než přijdou svatebčané od hostiny do hospody k muzice, obsadí někteří vážení sousedé tzv. právní stůl (v rohu v popředí). Když svatebníci přijdou, družba a starosvarbí s nimi vyjedná, zač jim stůl postoupí. Vyjednaváč napíše na stůl křídou tolik čárek, kolik jim mají dáti mázů (litrů) piva a žádá ještě něco na zub. Když se dohodnou, starosvarbí jim podá koš s pečením a koláči, družba postará se o pivo a sousedé udělají svatebčanům místo“ (Rychnovsko a Kosteletsko, s. 256).

4.5 Svátky a narozeniny

Narozeniny a svátky se na venkově prakticky neslavily, oslavy kulatých narozenin se ve větším měřítku objevily až ve 20. století.

4.6 Smrt a pohřeb

Venkované si smrt představovali jako ženu v bílé plachetce nebo jako kostlivce s kosou. Staří lidé se na ni připravovali, chystali si šaty do rakve a také šetřili na pohřeb. Loučili se s příbuznými a známými, dělili majetek a včas k sobě přivolali kněze. Umírali doma, uprostřed rodiny, u úmrtního lože nechyběly ani malé děti. Rodina se tak s odchodem blízkého člověka lépe vyrovnala.

Nic tak nezapůsobí na naši mysl jako smrt. Jak je možné, že tělo, ještě před chvílí živé, tu leží bez hnutí? Lidé si mysleli, že tělo opustila duše, bytost, která jej do okamžiku smrti řídila. Vyprávěli si, že **duše odlétla** v podobě holubice, a proto otevírali okna, aby duše zemřelého nebloudila po domě. Po vynesení mrtvoly se stolice nebo židle, na nichž do té doby spočívala rakev, překlápěly nebo vynášely ven, aby se duše nevrátila. Jako symbol konce života se v místnosti zastavily hodiny.

S pohřbem souvisel zvyk, který bylo třeba dodržovat: *„Když se má rakev s nebožtíkem vynést ze stavení nebo z kostela, vyzdvihnou ji nosiči či příbuzní a na prahu dveří ji zvedají nebo s ní klesají třikrát do kříže nebo tolikrát, kolika započatých desítek let se mrtvý dožil“* (Zrůbek, R.: Jaro, léto..., s. 219).

Staří lidé věřili, že duše člověka bloudí, dokud není tělo pohřbeno. Proto se dodnes během pohřbu na rakev v hrobu vhazují hrsti hlíny – smuteční hosté tak chtějí přispět k pokoji duše zemřelého. Mezi lidmi se říkalo, že duše posledního zemřelého hlídá hřbitov, dokud není pohřben další nebožtík.

5. Pověsti

Pověsti se liší od pohádek hlavně tím, že se vztahují ke konkrétním místům. Kraj pod Orlickými horami pověstmi doslova oplývá. Každý se s nimi může seznámit, stačí navštívit Městskou knihovnu v Rychnově nad Kněžnou nebo jinou z knihoven v regionu. Pěknou sbírku pověstí obsahuje také sto let stará vlastivědná kniha Rychnovsko a Kosteletcko, z níž jsme převzali dvě níže uvedené. Řada pověstí souvisela s křesťanskými tradicemi, v jiných pověstech vystupují nadpřirozené bytosti:

O ličenských zvonech

Na Zelený čtvrtek prý letí zvony do Říma. Kostel Zvěstování Panny Marie v Ličně se pyšnil zvony, které překrásně a daleko zněly. Když dostavěli v Častolovicích nový kostel, vrchnost nařídila přenést sem ličenské zvony. Dala je tam zavěsit, ale co se nestalo! Když ráno chtěli poprvé zvonit, zvony byly pryč a objevily se zase v ličenském kostele. Převezli je opět do Častolovic a hlídali u kostela celou noc. Přesto ráno zvony zase visely v Ličně. Od té doby je už nikdo nechtěl přenášet...

Lapený vodník

V řece Kněžné bydlíval vodník, který se lidem zjevoval jako klučiček v zeleném kabátku, z jehož levého šosu mu stále kapala voda. Rád se proměňoval do jiných podob, nejraději do podoby srnky. Občas navštěvoval svého souseda, který se usadil v lese Včelném, kudy protéká Javornický potok. I tenhle hasstrmánek na sebe rád bral nejrůznější podoby.

Do Včelného chodíval jeden rybář, aby tu potají lovil ryby. Byl to statný muž, bývalý voják, který se za války naučil ničeho nebát. Byl obratný a nelekal se žádných překážek. Vodník z Javornického potoka na něj měl zálsusk – chtěl ho stáhnout do vody a utopit. Proměnil se v obrovskou rybu. Rybář ji chtěl samozřejmě chytit. Měl s ní mnoho práce, protože proměněný vodník měl velikou sílu a snažil se rybáře stáhnout do hluboké tůně. Ten se ale nedal, byl obratný, a tak vodník skončil v pytli. Rybář si pytel hodil na záda a hajdy domů.

Vtom se objevil rychnovský vodník, který šel navštívit svého známého. Už zdálky volal: „Bratře, kde jsi?“ A tu se ozvala odpověď: „V pytli!“

Rybář, i když se ničeho nebál, se přece jen lekl. Praštil s pytlem na zem a uháněl domů, co mu nohy stačily.

Vodník u tzv. Ivanského jezera (v r. 2011).

Dvě pohádkové postavy z Orlických hor

O tom, že Krkonoše mají svého vládce, ví v naší zemi snad každý. K Orlickým horám patří také pohádkové postavy – **Kačenka a Rampušák**. Jsou ale mnohem mladší než Krakonoš:

„V Orlických horách přebývá a panuje mladá a krásna dívka – princezna Kačenka. Je dobrotivá a spravedlivá jako sama horská příroda. Poctivým a pracovitým pomáhá, povaleče a nepoctivce trestá. Do Kačenčiných hor za ní občas zajíždí se svým vzdušným spřežením pán sousedních hor. Sličná kněžna se mu líbí, rád by si ji odvezl s sebou a vzal za ženu. Starý a vousatý Krakonoš se však nelíbí Kačence. I když ho sebelaskavěji

a sebecitlivěji odmítne, vládce Krkonoš se vždy hluboce urazí. Popadne ho strašný hněv, uvede v činnost všechny ničivé síly, kterými vládne. Začne metat blesky a hromy, rozvodní všechny potůčky, potoky a říčky v Orlických horách. Nedělá polomů a škod po celé lesní krajině. Takto rozzuřen a rozezlen se vrací do severních hor. Zasteskne se mu po Kačence s nadějí, že tentokrát nebude odmítnut. A znovu se opakuje jeho zlostné pustošení...“ (Orlické hory, turistický průvodce, s. 64).

Pověst není tak stará, jak se mnozí domnívají. První známou zmínku o Kačence najdeme v Babičce od Boženy Němcové. Kačenku zmiňuje také Alois Jirásek. Tradice patrně vznikla někdy v polovině 19. století, možná o něco dříve.

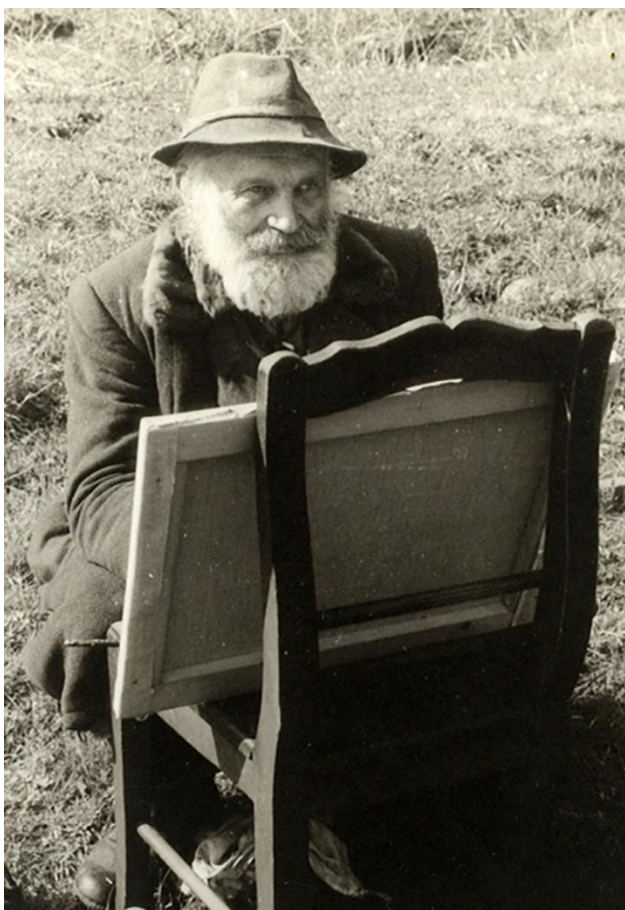
Mnohem mladší je **Rampušák**, dnes sotva šedesátník v plné síle: „*Postava vousatého Rampušáka, také vládce Orlických hor, se objevuje teprve na počátku šedesátých let. S ním postupně vznikla novodobá národopisná tradice. V Deštném v O. h. se vždy ke konci března koná rozloučení se zimní sezónou. Rampušák přijíždí z vrcholu Zimního kopce na starobylých dlouhých a širokých lyžích s dlouhými zahnutými špicemi a jednou holí mezi nohama. Přivádí s sebou početnou skupinu masek, také na lyžích. Proslovem představuje členy své družiny a loučí se se zimou v Orlických horách*“ (Orlické hory, turistický průvodce, s. 65-66). Vznikla tak nová zimní tradice, stále živa...

Co bychom mohli říci dětem na závěr?

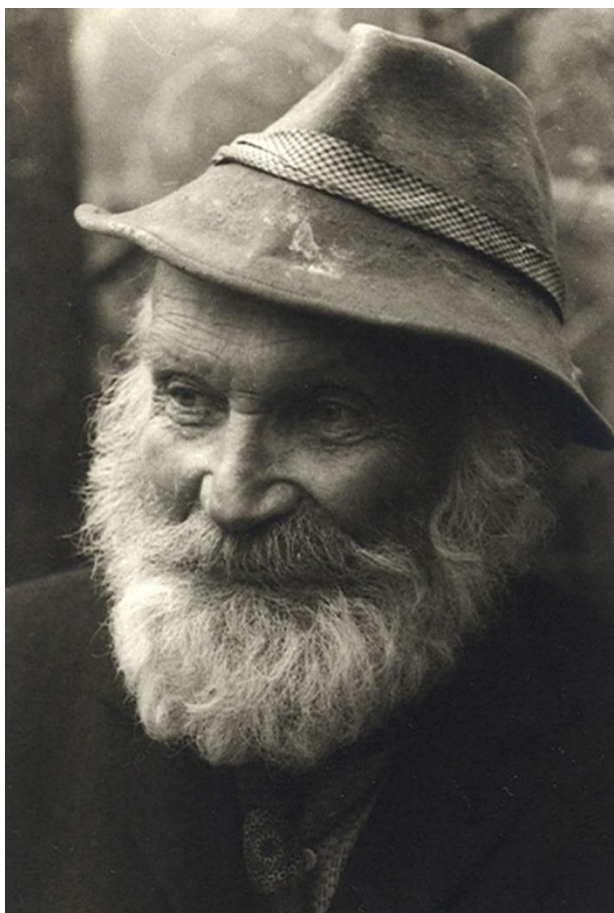
Vyprávěli a četli jsme si o svátcích, tradicích a obyčejích, které dříve lidé každoročně prožívali, a tvořily přirozenou součást jejich života. Už víme, že život našich předků byl mnohem bohatší a zajímavější, než si dnes dovedeme představit. Úzce souvisel s křesťanstvím, a právě tradice tohoto náboženství hrály důležitou roli.

Vliv na lidové zvyky měly samozřejmě i každodenní starosti, spojené hlavně s prací na polích a s úrodou. Každá rodina na venkově musela pracovat a starat se o dobytek a ostatní domácí zvířata. Křesťanství a vztah k přírodě ovlivnily vznik a podobu množství svátků, zvyků a obyčejů.

Lidové tradice se vyvíjely po dlouhá staletí. Způsob života společnosti se během času velmi změnil a lidová kultura se bezmála stala minulostí. Byla by však škoda nechat ji zapomenutou...

Josef Korejz Blatinský

Slovníček méně známých pojmů

Advent – období předcházející vánočním svátkům, doba očekávání příchodu Ježíška a doba dobročinnosti. Význam slova advent – z latinského adventus = příchod.

Adventní písně (roráty) - staré písně na motivy biblických textů o příchodu Spasitele. Dodnes se během adventu zpívají při mších, které se často konají brzy ráno.

Adventní věnec – nese čtyři svíce, každou adventní neděli se jedna z nich zapálí. Věnec – kruh = symbol věčnosti, ale také vítězství a hold vítězi a králi. Přibývajícím světlo na adventním věnci symbolizuje ubývání tmy a strachu a přibližující se příchod Spasitele (světlo v temnotách). První adventní věnec – 1839, Hamburk.

Beseda – Česká beseda vznikla jako český národní tanec v 60. letech 19. století. Má čtyři díly, z nichž každý je rozdělen na dvě části. Beseda se rychle rozšířila jako symbol národního uvědomění stejně jako o něco mladší

Moravská beseda, která se skládá z 11 tanců.

Betlém – město Betlém (cca 30 000 obyvatel) se nachází v sousedství Jeruzaléma. Jde o významné křesťanské poutní místo spjaté s narozením Ježíše Krista. Proto se rozšířila tradice vánočních betlémů, jejichž ústředním místem jsou jesličky s právě narozeným Ježíškem. Původ betléma – první jesličky vytvořil sv. František z Assisi v roce 1223.

Biskupská mitra (infule) – vysoká zdobená obřadní pokrývka hlavy biskupa.

Cikorková káva – káva připravená z drcených a pražených kořenů čekanky. Bylo to náhražka kávy, ale bez kofeinu. Proto ji mohly pít i děti.

Čepec – měkká a přiléhavá ženská pokrývka hlavy, bývala součástí oděvu vdaných žen.

ČSTV – Československý svaz tělesné výchovy, masová tělovýchovná organizace. Existovala v letech 1957-1990, potom vznikl Český svaz tělesné výchovy.

Družba – byl člověk z nejbližšího okolí ženicha, který měl na starosti organizaci svatby. Dojednával věno a pomáhal uspořádat všechny záležitosti tak, aby obě strany byly spokojeny. Během svatebního dne se staral o hladký průběh svatby a o to, aby hosté byli stále veselí.

Družičky – byly to mladé dívky z rodiny nevěsty a nejbližších známých. Pomáhaly se svatební výzdobou a s oblékáním nevěsty. Jejich šaty se měly co nejvíce podobat šatům nevěsty.

Grejcar (krejcar) – ve své době nejrozšířenější drobná mince. V Rakousku-Uhersku krejcar platil do roku 1892, kdy došlo k zavedení korunové měny.

Haluzáci – formané, kteří se specializovali na svážení dřeva z Orlických hor k pilám v podhůří. Takovou pilou byla např. parní pila v Kvasinách, předchůdce dnešní automobilky.

Hromnička – v kostele požehnaná svíce na svátek Uvedení Páně do chrámu, tj. 2. února, lidově na Hromnice. Podle lidové pověry měla ochránit před bouří. Lidé ji během bouře zapálili a modlili se, aby jim a jejich obydlí bouřka neublížila.

Hřích – špatné, nečestné, nemravné jednání, jednání proti Bohu a lidem.

Hubník – tradiční vánoční pokrm. Jeho základem byla dozlatova upečená směs ze sušených hub, housek, vajec, cibule a česneku dochucená solí a pepřem.

Ilegálně – nezákonně.

Kadidlo – vonná pryskyřice, která se získává ze stromu kadidlovníku. Při pálení vydává zvláštní kořeněnou vůni. Používá se při náboženských obřadech.

Kmotr (kmotra) – osoba, která měla k dítěti závazný vztah. Měla pomáhat rodičům s výchovou dítěte, v případě, že dítě osiřelo, byl kmotr (nebo kmotra) odpovědný (odpovědná) za jeho budoucnost. Dítě ve vztahu ke kmotrovi či kmotře bylo kmotřencem či kmotřenkou.

Kolektivizace – přeměna individuálního hospodaření v zemědělství v kolektivní, tj. vytvoření jednotných zemědělských družstev v 50. letech minulého století.

Kořalička – alkoholický nápoj získaný destilací (též pálenka).

Kuba – zapečený pokrm z hub a krupek (nebo rýže) s příměsí česneku. Podával se na Štědrý večer k obědu.

Mašlovačky – sloužily k potírání pokrmu tekutinou. Přípravovaly se svazováním husích brků tak, aby vznikla rukojeť a pera na druhém konci sloužila jako štětec.

Medikamenty – léky sloužící k uzdravení nemocného.

Mudrc – moudrý, vzdělaný člověk, myslitel.

Muzika – vánoční kompot připravený z jablek, hrušek a případně také švestek.

Ofěra – (z latiny: offertorium, oběť, obětování) je dar, kterým věřící přispívá církvi na její činnost.

Ohlášky – informovaly obyvatele obce o připravované svatbě. Měly za úkol zjistit, zda nejsou vážné překážky, které by mohly sňatek zmařit či učinit neplatným.

Ochotníci – amatérští divadelníci, kteří hrají divadlo ze záliby a většinou zdarma.

Povřísl – svazek zkroucených dlouhých stébel obilí, tj. provázek, který sloužil k ručnímu vázání posečeného obilí do snopů. Povřísla vyráběly ženy a děti.

Stará svarbí, starosvarbí – byla to některá starší příbuzná, která řídila svatbu a byla k dispozici nevěstě.

Syrob – starší označení pro ovocný sirup, tj. koncentrát, z něhož se připravují nápoje. V případě naší publikace ale jde hlavně o syrob řepný, který se používal ke slazení, na chleba, k polítku kaše apod.

Šmírovaly – zde ve významu „bedlivě sledovaly.“

Výdunky (vejdunky) – dnes říkáme výdumky. Jdou to prázdné, vyfouklé skořápky vajec, které slouží jako materiál pro výrobu velikonočních kraslic.

Výměnkáři – rodiče hospodáře, kteří předali hospodářství synovi. Odešli na tzv. vejminek – vyměnili si, že budou moci v usedlosti bydlet a bude o ně postaráno.

Výmluvný tlampač – mluvka, žvanil, tlachal.

Seznam použité literatury

- Brahová, M.: Staročeské Vánoce, Praha, Práce, 1991
- Čechy, Díl 5. Hory Orlické, Stěny, Praha, Otto, bez data
- Kol.: Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století, Praha, Národní zemědělské muzeum, 2005
- Frolcová, V.: Velikonoce v české lidové kultuře, Vyšehrad, Praha, 2001
- Frolec, V.: Vánoce v české kultuře, Praha, Vyšehrad, 1988
- Galbičková, J.: Lidové zvyky a tradice Podorlicka, Týniště n. O., vl. nákl., 2013
- Juza, J. – Mach, J. – Matouš, V.: Pověsti z Orlických hor a Podorlicka, Rychnov n. Kn., OÚ – OA, 2002
- Kodousek, V.: Monografie Doudleb, I., Praha, vl. nákl., 1874
- Korejz Blatinský, J.: Vejchysty do říše baječin, Hradec Králové, Kruh, 1988
- Král, J. F.: Koulení vejci na valbisku. Velikonoční obyčej ve Vamberku, in Český lid, roč. XVII., 1908, s. 392-394
- Král, J. F.: Kukání. Zvykoslovný obrázek z okolí vamberského, in Český lid, roč. V, 1896, s. 346
- Křesťanství v Podorlicku. Historický vývoj od nejstarších dob až do současnosti, Rychnov n. Kn. – Dobruška, OA – OMOH, 2000
- Langhammerová, J.: Lidové zvyky, Praha. Lidové noviny, 2004
- Miček, L. – Vašátková, I.: Vyprávění starého sekerníka, Uhřetov, Studio dokument a forma, 2016
- Mičková, I.: Český rok v proměnách a slavnostech (audiovizuální pásmo pro základní školy), metodická příručka k audiovizuálnímu pásmu, Uhřetov, Studio dokument a forma, 2007
- Nigel, P.: Rok – tradice a svátky, Praha, Melantrich, 1994
- Orlické hory, turistický průvodce ČSSR, sv. 32, Praha, Olympia, 1988
- Pejml, K.: Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách, Praha, Vilímek, 1941
- Pennick, N.: Rok – tradice a svátky, Praha, Dita, 1994
- Pivcová, J.: Muzeum krajky Vamberk, Rychnov n. Kn., OMOH, bez data
- Pivec, R.: Pověsti a příběhy Rychnovska, Rychnov n. Kn., OMOH a OA, 1989
- Potštýn. Práce a vzpomínky letních hostů a přátel zátiší potštýnského. Uspořádali M. Habeltová a J. V. Klíma, Potštejn n. O., okrašlovací spolek, 1897

- Rychnovsko a Kostecko, vlastivědný sborník z prací učitelstva obou okresů, sestavil Ant. Svoboda, Rychnov n. Kn., Učitelská jednota Komenský, bez data (patrně 1921)
- Szymanská, O.: Josef Korejz Blatinský, Rychnov n. Kn., Orlická galerie, 1982
- Šebesta, Zd.: Pověsti a příběhy Rychnovska II, Rychnov n. Kn., OMOH a OA, 1991
- Šottnerová, D: Adventní čas – zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry, Olomouc, Rubico, 2005
- Šottnerová, D: Jaro – zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry, Olomouc, Rubico, 2007
- Šottnerová, D: Léto a podzim – zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry, Olomouc, Rubico, 2006
- Šottnerová, D: Vánoce – původ, zvyky, koledy, hry a náměty, Olomouc, Rubico, 2004
- Šottnerová, D: Velikonoce – původ, zvyky, hry, pohádky, návody a náměty, Olomouc, Rubico, 2004
- Šottnerová, D: Zima – zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry, Olomouc, Rubico, 2005
- Tinková, E.: České svátky a tradice, Prostějov, Computer Media, 2010
- Trejtárová, M.: Tradice, zvyky, obyčeje, pranostiky pro MAS, rukopis
- Tříška, J.: Pověsti. Od kladského pomezí a dvou Orlic, Ústí n. O., Oftis, 1993
- Vojíš, M.: Vamberecká krajka – družstvo umělecké výroby Vamberk, Vamberk, Vamberecká krajka, bez data
- Vondruška, V.: Církevní rok a lidové obyčeje, České Budějovice, Dona, 1991
- Vondrušková, A.: České zvyky a obyčeje. Praha, Albatros, 2004
- Vondrušková, A. – Vondruška, V.: Tradice lidové tvorby, Praha, Artia, 1988
- Zíbrt, Č: V. Krolmusa Slovník obyčejů, pověstí, pověr, zábav a slavností lidu českého, in Český lid, roč. XVII., 1908, s. 14-18
- Zíbrt, Č.: Veselé chvíle v životě lidu českého, Praha, Vyšehrad, 1950
- Zrůbek, R.: Jaro, léto, podzim, zima. Duchovní dědictví Orlických hor, Praha, Academia, 2005

Použité webové stránky

<https://cesketradice.cz/>

<https://rychnov.charita.cz/jak-pomahame/trikralova-sbirka/>

<https://www.neratov.cz/o-nas/historie-sdruzeni-neratov/>

<https://www.vira.cz/>

<http://lidovyslovník.cz/>

<https://www.mojecestina.cz/article/2014042001-velikonoce-a-pravopis>

Podzimní paleta (výtvarná práce ze ZŠ ve Skuhrově n. B.).

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY